

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De civitate dei

Augustinus, Aurelius

[Freiburg im Breisgau], 1494

[Liber IV]

[urn:nbn:de:bsz:31-313420](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-313420)

Liber

	Incipiunt capla libri quarti	xxi	Quod vnus non intelligentes deum virtute saltem felicitate debuerit esse contenti.
i	De his que primo volumine disputata sunt.	xxii	De scientia colendorum deorum quam a se varro gloriatur collatam esse romanis.
ii	De his que libro secundo et tercio continentur.	xxiii	De felicitate quam romani multorum veneratores deorum diu non coluerunt honore diuino cum per omnibus sola sufficeret.
iii	An altitudo imperij que non nisi bellis acquiruntur in bono habenda sit siue felicitum siue sapientium.	xxiiii	Qua ratione defendant pagani quod inter deos colant ipsa dona diuina.
iiii	Quod si illa sint latrocinij regna absque iusticia.	xxv	De vno tantum colendo deo quod licet non mine ignoret: tamen felicitatis dator esse sentitur.
v	De fugitiuis gladiatoribus quorum potentia similis fuerit regie dignitati.	xxvi	De ludis scenicis quos sibi dii celebrari a suis cultoribus exegerunt.
vi	De cupiditate nimis regis quod vix latius distaret prius intulit bella finitimis.	xxvii	De tribus generibus deorum de quibus scruola pontifex disputauit.
vii	An regna terrena inter profectus suos atque defectus deorum vel iuuentur vel deserant auxilio.	xxviii	An ad optinendum dilatandumque regnum profuerit romanis cultus deorum.
viii	Quorum deorum presidio putant romani imperium suum auctum atque seruatum cum singularibus vix singularium rerum tuitionem committenda esse crediderunt.	xxix	De falsitate auspicii quo romani regni fortitudo et stabilitas visa est iudicari.
ix	An imperij romani amplitudo et diuinitas ioui fuerat ascribenda que summum deum cultores ipsius opinantur.	xxx	Qualia de dijs gentium etiam cultores eorum se sentire fateantur.
x	Quas opiniones secuti sunt quod diuersos deos diuersis mundi partibus profecerunt.	xxxi	De opinionibus varronis qui reprobata suauione populari licet ad notitiam veri dei non perueniret: vnum tamen deum colendum esse censuerit.
xi	De multis dijs quos doctores paganorum vnus eundemque iouem esse defendunt.	xxxii	Ad quam speciem vtilitatis principis gentium apud subiectos sibi populos falsas religiones voluerunt permanere.
xii	De opinione eorum quod deum animam mundi et mundum corpus dei esse putauerunt.	xxxiii	Quod iudicio et potestate veri dei omnium regum atque regnorum ordinata sint tempora.
xiii	De his que sola rationalia animantia partes esse vnius dei asserunt.	xxxiiii	De regno iudeorum quod ab vno et vero deo institutum atque seruatum est: do nec in vera religione manserunt.
xiiii	Augmenta regnorum ioui incongruenter ascribi cum si vix voluit dea est victoria ipsa huic negotio sola sufficeret.		
xv	An congruat bonis latius velle regnare.		
xvi	Quid fuerit quod romani omnibus rebus et omnibus motibus deos singulos deputantes: eadem que extra portas esse voluerunt.		
xvii	An si iouis summa potestas est etiam victoria dea debuerit existimari.		
xviii	Felicitatem et fortunam que deas putant qua ratione fecerunt.		
xix	De fortuna muliebri.		
xx	De virtute et fide quas pagani templis et sacris honorauerunt pretermittentes alia bona que similiter colenda fuerunt si recta alijs diuinitas tribuebatur.		

Laplm. I.

Incipit liber quartus
Laplm. I.

E civitate dei dicere eos sus-
pus 2c. In pcedē-
tibus libris
disputavit beatus
augustinus con-
tra romanos ostē-
dens mala que
passi sunt tempo-
ribus christiano nō
non sunt tempo-
ribus christianis
ascribēda. In b
libro. iij. 2. v. on-
dit q bona q eis
puenerūt nō sūt
dīs multis. sed
vni deo attribuē-
da. Et pmo ostē-
dit q dīs non sit
romani imperij
augmentatio at-
tribuenda. scz in
b libro quarto. se-
cundo ostendit q
sit illius augmē-
tationis causa 2
ratio. 2 b in qnto
libro. Prima ps
i. iste quartus li-
ber habet. xxiij.
capitula. In qz
pmo ostendit. et
quibus processit
argumentādo cō-
tra romanos. p-
cessit enim repro-
bando deos eoz
ex eoz scripturij
2 litteris. cuius
causa fuit. quia
ex libris ppijs q
bus credunt po-
tuerūt melius cō-
uinci. Processit
autem ex his que
ipsemet vidit. et
erant ita manife-
sta q nō poterāt
ea inficiari.
b Eozqz opi-
nionem 2c. vult
dicere q illi q sci-
uerūt vulgi opi-
nionem quo ad
maloz nouitates
fallam esse. tamē
dissimulabāt opi-
nionē eoz repro-

E civitate dei
dicere eoz sus-
pus respondē-
dū puravi eius
inimici q terrena gaudia cō-
sectantes: rebusqz fugacib⁹
inhiantes: quicqd in eis tris-
te: misericordia portus ad-
monentis dei qz puniētis se-
ueritate patiunt: religioni
icrepitāt christiane: que est
vna salubris 2 vera religio.
Et qm cū sit in eis etiam vul-
gus indoctum: velut docto-
rū auctoritate in odiū nfm
gravius irritant: existiman-
tibus impitis ea que suis tē-
poribus insolite acciderunt
palia retro tpa accidere nō
solereb. Eozqz opinionē etī
am his q eā falsaz esse noue-
rūt: vt aduersum nos iusta
murmura hfe videant: sue
scientie dissimulatiōe firmā-
tibus: de libris qz auctores
eoz ad cogscendā pteritorū
tēporū hīstoriā mēozie māda
uerūt: longe aliter esse qz pu-
rant demonstrandū fuit: 2 sil
docendū: deos falsos qz vel
palam colebant: vel occulte
adhuc colūt: eos esse imun-
dissimos spūs 2 malignissi-
mos ac fallacissimos demo-
nes: vsqz adeo vt aut veris
aut fictis etiā suis tñ crimini-
bus delectent: que sibi cele-
brari p sua festa voluerūt: vt
a ppetradis dānabilibus fa-
ctis: humana reuocari non
possit infirmitas: dū ad hec
imitanda velut diuina pbe-
auctoritas. hec non ex nra
pictura pbauimus: sed par-
tim ex recentī mēozia: quia
2 ipsi vidimus talia ac talib⁹
numinibus exhiberi partim
ex litteris eoz q nō tanqz in-
rumeliam: s tanqz in hono-
rē deoz suoz ista conscripta
posteris reliquerunt: ita vt

vir doctissimus apb eos var-
ro: 2 grauissime auctoritat:
tam rerū humanarū atqz di-
uinaz dispertitos faceret li-
bros: alios hūanis: alios di-
uinis: pro sua cuiusqz rei di-
gnitate distribuens: nō saltē
in rebus humanis: sed in re-
bus diuinis poneret ludos
scenicos: eū vtqz si tātūmo-
do boni 2 honesti homines
in ciuitate essent: nec in reb⁹
humanis ludis scenici esse de-
buisent. Quod pfecto non
auctoritate sua fecit: sed qm
eos rome natus 2 educatus
in diuinis rebus inuenit.

Laplm. II.

E qm in fine primi
libri que deinceps di-
cenda essent breuit
posuimus: 2 ex his quedā in
duobus psequētibz dixi-
mus: expectationi legentiū
que restant reddēda cogno-
scimus. Promiseramus er-
go quedā nos esse dicturos:
aduersus eos q romane rei
publice clades in religionē
nostram referunt: 2 cōmēo-
ratos quecūqz 2 qntacū-
qz occurrere potuissent: vel
satis esse viderentur mala:
que illa ciuitas pertulit: vel
ad eius imperiū prouincie p-
tinentes: anteqz eoz sacrifi-
cia phibita fuissent: que om-
nia pculdubio nobis tribue-
rent: si iam vel illis claret
nostra religio: vel ita eos a
sacris sacrilegis prohiberet
hec et secundo et tercio li-
bro satis quantum existimo
absoluimus: in secūdo agen-
tes de malis morū: que ma-
la vel sola vel maxima depu-
tanda sunt. In tercio autez
libro de his malis que stulti
sola perpeti exhorrent eoz
poris videlicet externarūqz
rerum que plerūqz patiunt
2 boni. Illa vero mala nō di-
co patienter sed libenter ha-
bent: quibus ipsi sunt mali-

bare 2 eos veritē
tē docere. vt ma-
nētes in tali opi-
nionē plus muti-
murarent contra
bonos xpianos.
c Usqz adeo 2c.
De hoc dictus est
libro secundo ca-
pitulo. viij.

Quia 2 ipsi
vidimus. De b
sup: a libro. ij. ca.
iij. 2 ca. vj.
e Sed in rebz
diuinis 2c. De
istis ludis dicta
sunt mltā supra
libro pmo capitu-
lo. xxxj. 2 libro. ij.
cap. iij. 2 multis
capis sequentibz
bus.

Laplm. II.

E qm in
fine pmi
libri 2c.
In ho ca. pmi
at augustin⁹ tra-
ctatū sequentem
ad pcedētia ostē-
dens que sunt fa-
cta in tribz libris
pcedentibus. 2 q
restant faciēda
in duobus libris
sequētibz inter-
ponens quedam
breuiter q ad ma-
teriam tercij libri
vident pertinere
scz mala quedam
que ex clementis
2 terrenis rebus
accidunt. 2 hos
facit ibi.

Hue vno loco apuleius rē. De apuleio scribit bu go floriacen. in primo libro ecclesiastice historie suc. q apuleius successit platonē. Scripsit autē libros quos q̄s vidi. s. de dogmate platonis. de deo socratis. de mū do q̄ vocat cosmographia apuleij. Itē de magia in q̄ defendit se cōtra accusatores suos q̄ cū vti arte magica dicebant. de q̄ libro facit aug⁹ mentiones infra libro. viij. ca. xix. Itē libū de asino surco q̄ r̄ metaba morpboseos ap pellatur. in quo narrat mirabiles transmutatōnes factas arte magi ca. r̄ de scipo quō in asinum cōuer sus erat. de quo libro facit aug⁹ mentiones infra lib. viij. ca. xvij. Macrobius ve ro sup somnium scipionis sentit q̄ fuerunt ficta. vñ dicit loquēs de fabulis sic. Quibus apuleiū nonnūq̄ lulisse miramur. Illa q̄ que aug⁹. hic ad ducit sunt in cos mographia sua. r̄ recitat aug⁹ ma gis sniam q̄ ver ba. Et vult apu leius ostēdere q̄ omnia terrena ha beant transmura tōes. ita q̄ n̄ ma neant in eadē dis positione q̄uis saltē ipsa terra maneat in substā tia. sed in dispo sitione alia. r̄ alia. Habent etiam cōuersiones interi tus. quia q̄dam corrupunt r̄ intereūt. quedā etiam cō uerunt post interitū ad consimilem formā. ita q̄ est circulus q̄dam in transmutatione horū terrenoz. Et exemplificat de istis p̄ terremotus. q̄ q̄nq̄ sic aperitū terram q̄ integre ciuitates absorbunt a terra. Simi liter p̄ inundatōnes que q̄nq̄ sunt ita yebementes q̄ submergūt totam vnam regionem. sicut fuit de dilu uij de quibus refert orosius libro. j. vicij de diluuisio in thessalia sub deucalione. r̄ etiam de alio sub ogygio in achaia. Similiter abscondit vna ps terre q̄nq̄ que prius cōtinuabat cū terra solita. r̄ separatur p̄ mare ab alijs terris r̄ efficit insula. sicut dicit de sicilia factum

Apulei⁹
cosmog⁹
phia.

fuisse. vt p̄ p̄z p̄ instinū libro. iij. Et eodem modo eodē uerso que fuit insula recedente aqua efficitur solida r̄ alijs terris continua. vt homo sicco pede transire pos sit de vna in aliam. Unde solinus capto de italie iura terracina insula ante circū sua imenso mari nunc est addita p̄nenti. Similiter q̄nq̄ venit ita yebe mentes p̄celle tē p̄statum r̄ veni toz. q̄ destruant ciuitates. quādo q̄ vero cōuiscant onibz destruant sicut credebant scriptores genū liū de q̄nq̄ ciui tanibz sodo moz. vt p̄z p̄ orosium libro. j. vel dilu uio ignis. sic fuit de diluuisio p̄bae tonnis. de q̄ pla to in thimeo dicit q̄ fabula de p̄bae tonte habet fūda mentū vez. quia q̄nq̄ p̄ringūt tar les p̄sagratōes r̄ diluuisia igniū. Et idem narrat orosius l. j. vicij de diluuisio ignis de q̄ fabula ista ficta est. Et simi lit de monte etna q̄nq̄ tātus efflu xit ignis q̄ ille p̄ modū ex gravitā te materie ignite descendens p̄ de cluuisia montis p̄ tendebat sicutudi nē vnius toren tis vel fluminis. scz q̄tum ad cele ritate r̄ modū descendendi. r̄ q̄ r̄ ad q̄ntuarete materie descendens. Et id dicit apuleius flumina flā marū cucurrisse. Vocat autē illum ignē diuinū. q̄ non videbat a natura sed ex ira deoz. p̄cessisse. dicit autē h̄ factū effusus crateribus. Nam crateres sunt fasa q̄dam puta fiale vel caphi ex q̄bo liquor effundit. Com parauit etiam istam exundantiā ignis toren ti vel flu mini. r̄ ideo p̄ crateres intelligit loca vnde interrup rar ignis ille quasi effusus de vasis. Et erāt plura lo ca in vertice montis ex quibz p̄mo erupit. r̄ postmo dum descendendo cōcurrerant illi ignes in ignē vñ sicut torens vel fluitus ex multis riuis colligat. Dio sius libro. v. dicit h̄ esse sicilie venaculū gen⁹ mōstri. c. Tantū bonous barbari detulerūt p̄ter rē. De boi

Et q̄ pauca dixi de sola ipsa ciuitate: atq; eius imperio: nec inde omnia vsq; ad cesa rem augustum. Quod si cō memorare voluisset: r̄ exag gerare illa mala que nō sibi inuicem homines faciunt: si cut sunt vastationes: euer si onēsq; bellantium: sed ex ip sius mūdi elementis terre nis accidunt rebus: b̄ q̄ vno loco apuleius breuiter strin git in eo libro quē de mundo scripsit terrena omnia dicens mutationes: euer siones: et intē siones r̄ remissiones atq; interitum habere. Namq; in modicis tremoribus terraz (vt verbis eius vtar) dissilū isse humū r̄ interceptas vr bes cum populis dicit: ab u pris etiam imbribus. pluras totas esse regiones: illas eri am que pus fuerāt continē tes hospitibus atq; aduenis fluctibus insulatas: aliasq; desidia maris pedestri acces su p̄ vias factas: ventis ac p̄ cellis euerfas esse ciuitates: incendiā de nubibus emicu isse: q̄bus orientis regiones conflagrate perierunt: r̄ in occidentis plagis scarurigi nes quasdam ac pluuiiones eadē strages dedisse. Sic ex etne verticibus quondaz

effusis crateribus diuini in cendij p̄ decliuisa torētis vi ce flāmaz flumina cucurrisse. Si hec atq; huiusmodi q̄ habet historia: vnde posset colligere voluisset: quādo finisset que illis temporibus eucnerūt: anteq̄ christi no men illa istoz vana r̄ vere sa luti pernitiōsa cōmpmeret. Promiseram me etiam de monstraturū: quos eoz mo res: r̄ quā ob causaz deus ve rus ad augendum imperiū adiuuare dignatus est in cuius potestate sunt regna om nia: quāq; eos nihil adiuue rint hi quos deos putant et potius q̄ntuz decipiendo et fallēdo nocuerint vnde nūc mihi video esse dicendum: r̄ magis de incrementis impe rij romani. Nam d̄ voxia sal lacia demonum quos velut deos colebant: q̄tum malo rum inuexerit moribus eoz in secundo maxime libro nō pauca iam dicta sunt. Per omnes autem absolutos tres libros vbi oportunū visum est cōmendauimus etiaz in ipsis bellicis malis: q̄tum so lationem deus per christi no men cui tū honozis barba c r̄ detulerunt p̄ter bellozum morem bonis malisq; con

bat. s. nore quem barba
ri isti les gorbi co
tulerit noi ebr
sti ita q. pater co
fuerudine bellan
tum. pter hono
rem christi salua
rent in ecclesijs.
aploz r marcyz
fugientes ad eas
tam boni q. mali
dici sup lib. pmo
ca. pmo.

La. III.

Am itaq
i videam
re. In h
caplo beatus au
gustinus ante q.
ad pncipale ppo
siti huius libri d
secundat ostendit
q. de imperij ro
mani augmento
ipst romani non
bnt gliari. q. pro
e. p. augmēto r ti
nuo viret in bel
lis r in stragibus
hoim. Et facit
in hoc capitulo
duo. q. pmo ostē
dit q. si de ei. ma
gnitudine ista mō
sequisita gloriē
inanis r irratio
nabilis ē eoz glo
riatio. Secō ibi
quapropter sye
rus deus rē. ostē
dit quō tam his
q. imperāt q. his
q. bus impat pol
set vtilis esse illa
imperij magnitu
do r augmeratio
b. Si intentio
nostra corrigat.
Illud refert h
ad illud q. super
ius in hoc ca. di
xit sic. atq. obrū
damus intentio
nis aciem altio
nis vocabulis.
vult em augusti
nus dicere q. aci
es nostre intērio
nis. qua. s. alicui
intendimus oby
rundi r hebetat

tulerit. quō q. facit solē suuz
oriri super bonos r malos: r
pluit sup iustos r iniustos.

Am itaq. vi. La. III.
i deam. q. le sit q. tantā
latitudine ac diuturni
tate imperij romani illis dijs
audent tribuere: quos etiaz
p turpiū ludoz obsequia: et
p turpiū hoim ministeria se
honeste coluisse contendūt
Quāq. pus vellem paululū
in q. rere: que sit ratio: q. pru
dentia: cū hoim felicitatem
nō possis ostendere semp in
bellicis cladibus r in sangui
ne civili vel hostili: cū huma
no r cū tenebroso timore et
cruenta cupiditate versan
tū: vt vitro leticia eoz cōpe
tur fragiliter splendida: cui
timeat horribilius ne repen
te frangat: d. imperij magni
tudine ac latitudine velle
gliari. hoc vt facilius dijudi
cef: nō vane scām inani vē
tositate iactati: atq. obrūda
mus intentionis acie altio
nis vocabulis rerū: cū audi
mus plos regna: puincias
sed duos pstituiamus hoies.
Nam singulus quisq. hō vt
in f. mone vna littera: ita q. si
elementū est ciuitatis r re
gni: quātalibet terraz occu
patione latissimi. Quoz duo
rū hoim: pauperē vnum vel
porius mediocrem: altex p
diuitem cogitemus: sed diui
tem timoribus anxium: me
rozibus tabescentē: cupidi
tate flagrantē: nūq. securū:
semp inquietū: perpetuis in
imiciāz cōtentionibus an
helantē: augentem sane his
miserijs patrimoniū suuz in
imensuz modū: atq. illis au
gmentis curas quoq. ama
rissimas aggregantem: me
diocre vero illū re familiari
pua atq. succincta sibi suffici
entē: charissimū suis cogna
tis: vicinis: amicis: dulcissi
ma pace gaudentē: pietate

religiosum: benignū mente
sanū corpe: vita parciū: mori
bus castū: pscientia securū:
Nescio vtrū quisq. ita desipi
at: vt audeat dubitare que p
ferat. Et ergo in his duob
hoibus: ita in duabus fami
lijs: ita in duobus populis:
ita in duobus regnis regula
sequit equitatis. Qua vigi
lanter adhibita: b. si intentio
nra corrigat: facillime vides
bimus: vbi habiter vanitas
r vbi felicitas. Quapropt si
verus deus colat eiq. sacris
veracibus r bonis moribus
fuiat: vtile est vt boni longe
lateq. diu regnēt: Neq. h tā
ipsis: q. illis vtile est q. bus re
gnāt. Nam q. tū ad ipsos pri
net pietas r probitas eoz q.
magna dei dona sūt: sufficit
eis ad verā felicitatez: qua r
ista vna bene agat: r postea
percipiat eterna. In hac q.
terra regnū bonoz nō tam
illis pstat q. rebus hūanis.
Abaloz vero regnū magis
regnantibus nocet: q. suos
animos vastant scelez ma
iore licentia: his aut qui eis
seruendo subdunt: nō no
cet nisi iniqtas ppria. Nam
iustis quicqd maloz ab ini
quis dñis irrogat: nō est pe
na criminis: sed virtutis ex
amen. Proinde bonus si ser
uiat liber est: malus aut etiā
si regnet: suus est. Nec vni
hois: sed qd est grauius tot
dñoz quot vitioz. De q. bus
vitijs cū ageret scriptura di
uina. A quo em quis inq. de
uictus est. huic r seruus ad
dictus est. Caplm. III.

Emota itaq. iusticia a
r quid sunt regna: ni
si magna latrocinia
Quia r latrocinia quid sūt:
nisi parua regna? Adanus
et em ipsa hoim est cum im
perio pncipis regitur pacto
societas: astringit: placiti le
ge pda diuidit. hoc malum

quando intendit
ralib. vocabulis
dignitatum. S3
postmodū inten
tio corrigitur qñ
semotis talibus
vocabulis consi
derat ipsam rem
r que ad rem ip
sam ptenent.

*Dicitur animos familes
p. populi p. d. d. d.
bonos q. ali. d. d. d.
p. p. p.*

Caplm. III.

Emora
itaq. iusti
cia rē. In
h capitulo osten
dit beatus augu
stinus q. ad vez
regimē reqrat iu
stias. r alio quā
quācūq. dñum
ste magnū nō dif
fert a latrocinio.

*Al regnū regē
ignē p. p. p. d. d. d.
nō dicit a latrocinio*

Et pbat hoc per
exemplum de la
troano de quo
supponit q inta
tum possit p fice
re q possit ciuita
tes occupare . et
iam de impunita
te p fide .
b Pirata re .
Pirata de quo
fit hic mēto fm
aliquos vocant
est diomides . cu
tus rñsiones ma
gis i regre ponit .
A . gellius . 2 . ba
bet etiam in poli
cratico li . iij . c . iij

La . V .

a Roinde
p omitto
qrcrē rē .
In hoc ca . appli
cat beatus aug .
ca que in pceden
ti caplo dixerat
de regno 2 latro
cinto in generali
ad regnum roma
noz in speciali .
2 hoc qm ad ini
tium illius regni
Et ostendit in h
capitulo duo . p
mo ostendit q re
gnū romanor q
ad sui originē nō
differebata latro
cinio nisi sola im
punitatis securi
tate . qz videlicet
latrones semp ri
ment q cōpzebō
dant aliqñ 2 pu
mant . illi aut qz
romul⁹ v . bis cō
ditoz cōgregant
in vrbē 2 fecit cu
tes . nō timebant
sic puniri . Secū
do ibi .
b Dicat qz rē .
inuehit ptra fal
sos deos . Quan
tū ad p mū sciēdū
est q illi quos ro
mulus congrega
uit erat mali qui
alibi secure viue
re nō poterāt . de

si in tānū pditoz hoim acced
ibus crescit vt 2 loca teneat
sedes pstruat: ciuitates oc
cupet: ipsos subiuguet: euidē
tius regni nomē assumit: qd
eis iā in manifesto pfert non
adempta cupiditas s addi
ta impunitas . Elegant em 2
veracit alexādro illi magno
qdā cōprensus^b pirata re
spondit . Nā cū idē rex boiez
interrogasset: qd ei videre
vt mare hret infestū: ille libe
ra ptiacia: qd tibi inqt vt oz
bē fraz: S; qz id ego exiguo
nauigio facio latrovocoz: qz
tu mag⁹ classe impator . L . V .
Roinde omitto q
rere qles romulus
pgregauerit qm ml
tū eis p sultū est vt ex illa vi
ta dato sibi p sorsio ciuitatis
penas debitas cogitare desi
sterēt qz metus eos in maio
ra facinora ppellebat vt de
inceps pacaciores essent re
bus hūanis . Hoc dico q ipm
romanū imperiū iā magnuz
mltis gentib⁹ subugatis: ce
terisqz terribile: acerbe sen
sit: grauit timuit: nō quo ne
gotio deuirāde ingentis cla
dis oppressum: qm paucissimi
gladiatores in cāpania dlu
do fugietes: exercitū magnū
cōparūt tres duces habuerūt
italiam latissime 2 crudelissi
me vastauerūt . b Dicant qz
istos de⁹ adiuerit: vt ex par
uo 2 ex pceptibili latrocinio
puenirēt ad regnū tantis iā
rōanis viribus artibusqz me
tuendū: An qz nō diu fuerit:
iō dinitus negabunt adiuti
Quasi xō ipsa cuiuslibet ho
mis vita diuturna sit: Istoz g
pacto neminem diū adiuar
ad regnādū: qm singuli dqs
cito moriūt . Nec bñficiū de
putandū ē: qd exiguo tpe in
vnoqz hoīe: ac p b sigillatim
vtiqz i oib⁹ vice vaporis cua
nescit . Quid em itere est eoz
q subromulo deos coluerūt

2 olim sūt mortui: q post eo
rū mortē romanū tantū cre
uit imperiū: cum illi apud in
feros cās suas agant: Vtrū
bonas an malas ad rē pñtez
nō pñet . Hoc aut de oibus
intelligendū est: q p ipm im
perii quis decedētibz suc
cedentibusqz mortalibus in
longa spacia protendatur:
paucis dieb⁹ vite sue cursim
raptimqz trāsierūt: actū su
oz sarcinas baiulantel . Sin
xō etiam ipsa breuissimi tps
beneficia deoz adiutorio tri
buenda sunt: nō parū adiuti
sunt illi gladiatores: q seruis
lis cōditionis vincula rupe
rūt: fugerūt: euaserūt: exer
citū magnū 2 fortissimū col
legerunt: obedientes reguz
suoz consilijs 2 iussis multū
romane celsitudini metuen
di: 2 aliquot romanis impe
ratoribus insupabiles mul
ta ceperūt: potiti sunt victo
rijs plurimis: vli voluptati
bus quibus voluerūt: quod
suggessit libido fecerūt: po
stremo donec vincerent qd
difficillime est factum: subli
mes regnantesqz vixerunt .
Sed ad maiora veniamus .
Ustinus q La . VI . a
i grecam vel potius pe
reginam trogū pom
peium secutus: nō latine tm
sicut ille: verū etiaz breuiter
scripsit historiam: opus libro
rū suoz sic incipit . Principio
rerum gentiū nationūqz im
perii penes reges erat: qz
ad fastigium huius maiesta
tis nō ambitio popularis: s
spectata inter bonos mode
ratio prouehabat . Populi
nullis legibus tenebantur:
arbitria principum pro legi
bus erant: fines imperij tue
ri magisqz pferre mos erat .
Intra suam cuiqz patriam
regna finiebantur . Primus
oim ninus rex assyrioz vete
rem 2 quasi auitū gentibus

qbus superius li
bro . q . ca . xvij . di
xi . Amen secu
ritas illis pñte
postmodū q ipi
erant paratiores
ad viuendum ci
uitat sub vno pñ
cipe . Quia mer⁹
q vsqz ad vesper
rationem malos
tenet ipellit eos
sepe ad peiora qz
facient si spem
meliorē haberent
sicut ostendit au
gustinus p exem
plū de seruis gla
diatoribus qui ti
mentes se uiciorū
dñoz suoz fecer
rūt mala illa que
hic tangit aug⁹ .
2 etiam sup li . iij .
ca . xvij .

La . VI .

a Ustinus q
i grecam vt
potius rē .
In h ca . ostendit
beatus augustin
nus q eodez mō
fuit de regno assy
rioz sicut de re
gno rōanoz qm
tum ad sui initū
vix q fuit latro
cinū quoddam .
Et facit in h ca
pitulo duo . pmo
assimilat vnum
regnū alteri quā
tum ad sui initū
Et secūdo ibi . tā
diu rē . Compa
rat vno ad aliud

De regno assyrioz

quantū ad diuturnitatē tēporū. Causa autē quare aug-
 facit mentionē de regno assyrioz parz ex pccssu augu-
 stini in caplo primo sequenti. fūdat autē aug^o. se sup
 dicto iustini q̄ fuit abbreviato: trogi pompeij. Scri-
 psit autē dictus pompeius. xliij. libros hystoriaz. et h
 ipse roman^o est
 tñ plus scripsit hi-
 storias de gestis
 grecorū et altiarū
 terraz extranea-
 rū et quasi totius
 orbis alterius vt
 dicit iustinus in
 plogo. et p3 in p-
 cessu suo q̄ de ge-
 stis scripsit roma-
 noz. Et idē fecit
 iustinus in tori-
 dem libris scilicet
 xliij. Ceteroz ho-
 latine scripsit nō
 grece. Et vteroz
 breuiter. sed iusti-
 nus breuiter. Et
 idē dicit h. aug^o
 de iustino. q̄ tro-
 gi pompeij se-
 curus non latine
 tñ scripsit. vt rē
 etiā breuiter scri-
 psit. nō solū la-
 tine. i. in latino si-
 cur fecit pompe-
 ius. et in h. securus
 ē pompeij. sed et
 breuiter scripsit su-
 cur etiā pompe-
 ius. sicut p3
 ex plogo iustini.
 fuerūt autē trogi
 iustini trogi pompeij et iustinus. vt p3 ibidē. Specia-
 liter autē allegat istos. q̄ romani erant. et ideo a roma-
 nis extra q̄s dispurat augustinus recipiendi sunt.
 b Dicimus intulit bella finitimis. Signant dicit
 finitimis. q̄ sicut p3 in principio pmi libri iustini. fue-
 runt q̄dā p̄s. sicut Nilus rex egyptus. et ranas rex
 scythie q̄ ante ninū bella mouebant. sed nō finitimis.
 longinque em̄ bella solum gerebant. Iste ninus fuit
 filius belli q̄ p̄mus idolam patris sui defuncti colise-
 cit. cuius anno. xliij. natus est abraham. De istis loquit
 aug^o. infra li. xviij. ca. ij. et ca. xxij. c Nam q̄dam
 illos rē. hoc specialiter dicit aug^o. ppter ea q̄ de iacob
 et de filiis israel et moysi ac iudeis narrant lib. xxxv. f.
 q̄ sunt om̄ino sacris scripturis p̄traria. d Ut ro-
 manū nondū rē. Hoc dicit aug^o. loquens de tpe suo.
 fuit em̄ aug^o tpe imperator arcadij et honorij. q̄ cepe-
 rūt regnare anno ab vbc 3 d̄ta. M. c. lxx. fm olosiuz
 libro. vij. et p3 sequens fm augustinū q̄ dicit illud re-
 gnum durasse. M. c. lxx. annis. licz iustinus dicit illud
 durasse. M. c. lxx. annis. regnū assyrioz excesserat in du-
 ratione tēporū regnum romanorū in annis. xc. et vno.
 fm computationem vero cuscibz. et bedē in chronicis

multo plus. Nā reducendo annos singulorū regū q̄s
 ipsi ponūt in vnam sumā. regnum assyrioz durauit
 M. c. c. c. lxx. annis. et p3 sequens excessit imperiū
 romanorū in ducentis nonaginta nouē annis. tpe au-
 gustini. e Donec transferret ad medos rē. de tras
 latide hui^o impe-
 rij ad medos du-
 crum est sup vicz
 libro. ij. ca. xx.
 Ca. vij.
 a In nullo de
 s. oz. rē. In
 h. ca. inci-
 pit beatus augu-
 stinus ostendere
 q̄ augmentū im-
 perij romani nō
 fuit d̄s romano-
 rū ascribendum.
 Et facit augusti-
 nus in hoc caplo
 duo. P̄mo em̄
 pbat qd̄ dictum
 est p̄ simile de re-
 gno assyriorum.
 Secūdo ibi. po-
 stremo h̄ quo nō
 rē. ostendit etiaz
 p̄ simile de mako
 que passus est re-
 gnum assyriorū.
 q̄ mala romano-
 rū nō sint t̄pibus
 ebustianis ascri-
 benda. facit autē
 beatus augustinus
 talem rōnez. Re-
 gnum assyrioz
 ampliata fuit et
 durauit diu. vt
 dicitū fuit in p̄cedenti caplo. aut ergo attribūda sunt
 ista d̄s aliquibus. aut nō. si nō. ergo nulla ratio est q̄
 re augmentatio et duratio regni romanorū debeat d̄s
 attribui. si sic. aut ergo d̄s p̄p̄s assyriorū. aut d̄s
 aliaz gentium assyrijs et nino subiectaz. nō d̄s aliaz
 gentium. quia ille gentes tpe nini nō habuerūt alio-
 deos sibi scz p̄p̄os. Si vero d̄s p̄p̄s assyrioz. q̄
 rit aug^o quid fecerūt illi d̄s quando regnum assyrioz
 translatum fuit ad medos. et de medis ad persas. aut
 em̄ tunc mortui sunt. et ideo nō defenderūt regnū. aut
 forsā nō erat eis merces bene reddita sicut tactū fu-
 it supra libro. ij. ca. ij. de periurio laomedontis et nō
 solutione mercedis quā d̄s p̄misit. aut medi forsā
 p̄miserūt d̄s maiorem mercedē. aut forte nō erant tā
 fortes q̄ potuerūt defendere assyrios a medis. aut for-
 te d̄s medoz erant fortiores et vicerunt deos assyrioz
 tanq̄ habentes zelū p̄ medis sicut d̄s assyrioz p̄ assy-
 rijs. Et quodcūq̄ istoz concedat absurdum videt cre-
 dere tales esse deos. et posse imperiū dare vel auferre.
 b Ad medos transire rē. De isto transitu dictum
 fuit supra libro. ij. cap. xx. c Atq̄ inde rursus ad
 persas rē. Quantū ad istā translationē regni medoz
 k

latide hui^o impe-
 rij ad medos du-
 crum est sup vicz
 libro. ij. ca. xx.
 Ca. vij.

a In nullo de
 s. oz. rē. In
 h. ca. inci-
 pit beatus augu-
 stinus ostendere
 q̄ augmentū im-
 perij romani nō
 fuit d̄s romano-
 rū ascribendum.
 Et facit augusti-
 nus in hoc caplo
 duo. P̄mo em̄
 pbat qd̄ dictum
 est p̄ simile de re-
 gno assyriorum.
 Secūdo ibi. po-
 stremo h̄ quo nō
 rē. ostendit etiaz
 p̄ simile de mako
 que passus est re-
 gnum assyriorū.
 q̄ mala romano-
 rū nō sint t̄pibus
 ebustianis ascri-
 benda. facit autē
 beatus augustinus
 talem rōnez. Re-
 gnum assyrioz
 ampliata fuit et
 durauit diu. vt

dicitū fuit in p̄cedenti caplo. aut ergo attribūda sunt
 ista d̄s aliquibus. aut nō. si nō. ergo nulla ratio est q̄
 re augmentatio et duratio regni romanorū debeat d̄s
 attribui. si sic. aut ergo d̄s p̄p̄s assyriorū. aut d̄s
 aliaz gentium assyrijs et nino subiectaz. nō d̄s aliaz
 gentium. quia ille gentes tpe nini nō habuerūt alio-
 deos sibi scz p̄p̄os. Si vero d̄s p̄p̄s assyrioz. q̄
 rit aug^o quid fecerūt illi d̄s quando regnum assyrioz
 translatum fuit ad medos. et de medis ad persas. aut
 em̄ tunc mortui sunt. et ideo nō defenderūt regnū. aut
 forsā nō erat eis merces bene reddita sicut tactū fu-
 it supra libro. ij. ca. ij. de periurio laomedontis et nō
 solutione mercedis quā d̄s p̄misit. aut medi forsā
 p̄miserūt d̄s maiorem mercedē. aut forte nō erant tā
 fortes q̄ potuerūt defendere assyrios a medis. aut for-
 te d̄s medoz erant fortiores et vicerunt deos assyrioz
 tanq̄ habentes zelū p̄ medis sicut d̄s assyrioz p̄ assy-
 rijs. Et quodcūq̄ istoz concedat absurdum videt cre-
 dere tales esse deos. et posse imperiū dare vel auferre.
 b Ad medos transire rē. De isto transitu dictum
 fuit supra libro. ij. cap. xx. c Atq̄ inde rursus ad
 persas rē. Quantū ad istā translationē regni medoz
 k

ad perlas sciendū q̄ sicut narrat iustinus lib. j. cū re-
 gnū medoz p̄cussisset ad astyagem cui filia unica fuit
 de q̄ dixerūt artoli filiū nasciturū q̄ auū suū scz astya-
 gem de regno expelleret. hoc timens astyages filiam
 suā cuidā medio cris p̄ditionis de genere p̄faz in mī-
 momū dedit. vt
 sic filijs ex ea na-
 scituris modica
 esset potestas cō-
 tra ipm̄ insurgen-
 di. nec sic tū me-
 tu liberatus filiā
 postea grauidaz
 ad se accersuit.
 vt natus infans
 necaret. natum ḡ
 infante tradidit
 harpalo suo se-
 cretario occiden-
 dum. q̄ metuens
 ne filia patri suo
 postmodū ī regē
 succederet. et de fi-
 lio suo interfecero
 vltionē sumeret.
 infante cuidā rei-
 gio pastoz tradī-
 dit exponendum
 vxoz. vo pastoz
 puero regto ex-
 posito cōparēs
 ipm̄ nutriendum
 suscepit. cui spar-
 tacus nomen im-
 pōit p̄ modū inf-
 pastozes p̄uerfa-
 tus cyri nomē ac-
 cepit. Post. r. o/
 dū hō cum astya-
 ges nepotē suū
 seruātū cōperissz
 iram suā p̄currit
 in hapalum. et in
 vltionem seruati
 nē potius filium
 eius interfectum
 ep̄landū p̄t tradidit. harpalus vero dissimulato do-
 lore vindictā distulit. postmodū cū adleuisset cyrus
 sc̄psit sibi harpalus oia que circa cū infante astyages
 fieri mā dauerat. et que ipse ab astyage p̄pter eius fua-
 tionē passus fuerat. hortans vt exercitū parer. et vias
 ad regnum aggrediat p̄mittens q̄ medi ab astyage ad
 ipm̄ transirent. Cyrus igit eius acquiescens p̄silio p̄-
 sipolum ciuitatē scz potentissimaz p̄sidis reuertitur.
 vbi p̄silito sibi animo p̄li et ad sequendū ipm̄ accen-
 so. bello medos inuasit. Astyages immoz crudelitatē
 quā in harpalū exercuit. summā belli ei cōmittit. q̄ ac-
 cepit exercitū statim cyro tradidit. Quo audito asty-
 ages tractis vndiqz auxilijs in perlas p̄ficiscit. vbi
 cōmisso p̄mo bello et suis accerrime pugnātibz cedūt
 perse. Quibz cedentibz occurrerunt matres et vxozes
 ipsoz ostendentes sublatis vestibz obscens corpore

et interrogantes virum in vteros matris vel vxozum
 vellent refugere. Hac castigatione rep̄ressi in filiū re-
 uerunt. et quos fugiebant fugere cōpellunt. Laprus
 est etiā astyages et regno medoz puatus. que tū cyrus
 genti byrcanoz p̄ponit. Dic finis imperij medoz fu-
 it. Regnauerūt
 a iurannis. eed.
 o Que gens scz
 p̄faz nō angustis
 et. vult dicere q̄
 gens p̄faz nō an-
 gustis finibz orē-
 ris. s; multū am-
 plis et amplissi-
 mis post regnū
 alexandri magni
 cuius regnū erat
 maximū loco sed
 breuissimū tēpo-
 re vsqz ad p̄ns. i.
 vsqz ad tps aug^o
 imo vsqz ad mo-
 derna tpa in reg-
 suo p̄durat. Nō
 vero dicit de bre-
 uitate alexandri
 macedonis. intel-
 ligendū est de tpe
 quo ip̄met alex-
 ander regnauit
 et sic stat q̄ fuit
 breuissimū tpe qz
 alexander in vni-
 uerso non regna-
 uit nisi. xij. annis.
 Monarchiā hō
 nō tenuit nisi qn/
 qz annis qz seprē
 annis p̄m bēdam
 regnū tenuit ma-
 ccedonicū anteqz
 monarcha esset.
 Sciendū est autē
 q̄ regnū p̄faz in-
 terfecto dario re-
 ge p̄faz transi-
 uit ad alexandrū et sic illo tpe non habuerūt regnum
 Post mortem vero alexandri regnum suum recup̄-
 rauerūt. et durauit sicut dicit beatus augustinus vsqz
 ad tempus suum. imo vsqz in p̄sens. Nam tartari
 modo illud regnum tenent. fuerunt autem perse seu
 paribi ita potentis imperij q̄ romani nūqz poruerūt
 eos perfecte subiugare. Quis romani eos sepe vice-
 rint. et ab eis vicent. vt patet ex libro sc̄pti dicatoris
 de p̄uincis imperio romano subiectis. e Quod
 nec homo fecit camillus. De quo camillo habetur su-
 pra libro secundo capitulo. xvij. La. VIII
 Et inde queramus si placet ex tanta deorum
 turba et. In hoc capitulo beatus augustin^o
 probat q̄ augmentum romani imperij nō po-
 test attribui paruis dijs quos romani colunt. quia il-
 loz potestas non se extendit ad tanta negocia.

b Deecloacine
Dea ista preerat
cloacis: viderur
q' romani istam
ab egyptijs colē:
dam acceperint.
nā egyptij vt dic
clemens in istino
rario li. v. alij co
luerunt cloacas.
alij strepitū ven
tris.

c Aut vagita/
no. Al. gelius di
cit q' p' varronē
teus vaginatus
est penes quē sūt
hūane vocis inu
ria.

d Lactescen
bus deā lacturri
am rē. Lunc la/
ctescit seges q' nī
fra cornices gra
uimibil ē nisi bu
mor: albus quasi
lac q' est marea
farine in grano
iam maturo.

z tante plenissime dignitatē
audent aliq's ptes sub noie
deoz vl' deaz: deecloacine
tribuere: aut volupte q' a vo
luptate appellata ē: aut libe
tine: cui nomē est libidine:
c aut vagitano q' infantū va
gitib' p'sidet: aut cunine q' cu
nas eoz admistrat. Quā sit
p'it vno loco libri huius cō
mēorari oia noia deoz: aut
deaz q' illi gradibus volumi
bus vix cōphendere potue
rūt: singulis reb' p'pria disp
tictes officia nūminū? Nec
agroz munus vni alicui deo
cōmittendū arbitrati sunt: s'
rura deo rusine: iuga mōriū
deo iugario: collib' deā colla
tinā vallibus valloniā p'fece
rūt. Nec saltē potuerūt vnā
segetiā talez inuenire cui sel
segetes cōmēdarent: s' fata
frumenta q' diu sub tra eēt
p'positā voluef' h'fe deā scia
Lū vō iā essent sup' terrā z se
getē facerēt deā segetiā: fru
mentis vō collectis atq; re
cōditis vt tuto fuarent deā
tutilinā p'posuerūt: cui non
sufficere videref' illa segetiā
q' diu seges ab initijs herbi
dis vsq; ad aristas aridas p'
ueniret. Nō tñ satis fuit hoī
bus deoz multitudinē amā
tibus vt aia misera d'monio
rū turbe p'stitueret: vni' dei
veri castū dedignata cōple
xū. Prefecerūt q' p'ferpinaz
frument' germinatibus: ge
niculis nodisq; culmox deū
nodotū: inuolumentis folli
culox deā volutinā: cū folli
culi patefcunt vt spica exeat
deā patelenā: cū segetes no
uis aristas equāf: qz veteres
eq're hostire dixerūt deā ho
stilinā: florētibus frumentis
deā florā: lactescen' deā
lacturciā: maturefcen'ibus
deā maturā: cū runcant: id ē
a terra auferunt deā runci
nā. Nec omnia cōmēoro: qz
me piget q' illos nō pudet.

hec aut paucissima ideo di
xi vt intelligeret: nullo mō
eos dicere audere ista numi
na imperiū p'stituisse: auxisse
p'seruasse romanū: q' ita suis
queq; adhibebāt officijs: vt
nihil vniuersū vni alicui cre
deret. Quā ergo segetia cu
raret imperiū: cui curam ge
rere simul z segetibus z ar
boribus nō licebat? Quādo
de armis cunina cogitaret:
cuius p'positura puuloz cu
nas nō p'mittebat excedere
Quādo nodotus adiuua
ret in bello q' nec ad follicu
lū spice: sed tñ ad nodū ge
niculi p'tinebat. Unusquisq;
domui sue ponit ostiariū: et
quia homo est: omnino nō suf
ficat. Tres deos isti posuef'
for: culū foribus: car deā car
dini: limentinū limini. Ita
nō poterat forculus simul fo
res z cardinem limenq; ser
uare.

Lapli. IX.

Missā igitur turba
ista minutoz deoz
vel aliquantū inter
missa: officia maioz deoz de
bemus inquirere quo roma
tam magna est facta: vt tam
diu tot gentibus imperaret.
Primū ergo iouis hoc opus
est. Ipsum em deoz oim de
arūq; regē voluit: hoc eius
indicat sceptruz: hoc in alto
colle capitolij. De isto deo
quīs a poeta dictum ueni
entissime p'dicat. Iouis oia
plena. hūc varro credit eti
am ab his coli qui vñ deuz
solum sine simulacro colunt
s' alio noie nūcupari. Qd si
ita est: cur tā male tractatus
est rome: sicut qdā z in cete
ris gētib' vt ei fieret simu
lacrū: qd ipi etiā varroni ita
displicet: vt cū tāte ciuitatis
puersa p'suetudine p'meret:
nequaq; tñ dicere z scribere
dubitaret q' hi q' p'lis institu
erūt simulacra z metū dem
pserūt: z errore addiderūt.

diderūt sceptruz
z posuerūt in ab
tissimo loco mō
tis capitolij rem
plū suoz. Ponte
aut aug' in h' ca.
duos errores cir
ca iouē. quozum
vnus scz q' repro
bat in h' cap. fuit
varronis q' dixit
iouē esse deū quē
colunt illi q' vñ
deum sine simu
lacro colunt. Lō
tra qd dicit aug'
q' si h' sit verum.
ergo male tracta
tur. id est colitur
a romanis. Dicit
macrobius sup
somnia scipidis
q' p'hi qui fabulo
sis locutionibus
vunt. Quis eis
vri solebant cum
de anima vt de ae
ris etherisue po
testatib' vel de ce
teris dijs loquūf'
tñ cū ad sumū p'n
cipem oim deoz
vel ad mentem p'
ueniūt vt de ipis
loquūf'. nihil fa
bulosum confin
gunt. sed bene ad
similitudinem et
exemplū confu
giunt sicut plato
qz reputat q' sol
inter corpora illē
deo maxime simi
lis sit. z ideo sub
similitudi nescit
de deo illo multū
loquitur. Ideo z
nullū eius simu
lacrum sicut dijs
alijs cōfinxit an
triquitas. quia sū
mus deus naraq;
ex eo mens sicut
vltia aiam ita su
pra naturā sunt.
Sed errore vir
gilij in buccolicis
egloga tertia qui
dicit. Iouis oia
plena. q' p'lis in
stituerūt simula
cra. De h' infra
libro. vij. ca. v.

Dea p'p'ia

La. IX.
Missā igitur
In hoc
ca. agit aug' de
dijs maiorib' q's
romani coluerūt
Matores p'o dij
erāt selecti. inter
q's scōm eos fuit
iupiter. vñ sibi
tāq; regi oim tra

p'p'ia leg. deoz
vni' 9

Virg. in
buco.

Trilli etiā iuno rē. In hoc caplo **La. X.**
c reprobat aug^o errorem aliū. s. virgilij q̄ dicit
 iouis omnia plena. hoc esse falsum ostendēs
 r̄ alijs dicitis eoz r̄ rariū. **b** Cur ergo ether dat
 ioui rē. distinguit inter aerem r̄ etherē. q̄ ether vocat
 spaciū supra aerem cōtinens oia
 rem cōtinens oia
 corpa celestia. q̄
 eredeant cōmu
 niter a p̄bis r̄ alijs
 esse de natura
 ignis. Unde fm̄
 macrobiū luna ē
 infima ps etherē.
 Ad intellectum
 hoz que hic dicitur
 sciendū q̄ sa
 turnus fm̄ fabu
 las tres filios ha
 buit. s. iouem. ne
 ptunū. r̄ pluto
 nē. quoz iuppiter
 celo. neptun^o ma
 ri. pluto inferno
 p̄c̄fuit. Habuit
 etiam tres filias
 scz iunonē. cererē
 v̄ vestam. Iuno
 vero dicit iouis
 soror r̄ iunx. ne
 ptuni iunx fuit
 salatia. r̄ pluto
 nis p̄erpina que
 fuit filia cereris.
 Interpres fabu
 laz hoc sic expo
 nit. v̄icz q̄ satur
 nus ē tēpus. iup
 piter ether. iuno
 aer. supior pars
 maris neptunus
 inferio. salatia.
 Et eodem modo
 supior ps terre
 quam vocant in
 fernum erat plu
 to. inferior p̄er
 pina. **d** in erua
 est dea sapientie
 r̄ dicitur filia iou
 nis nara de eius
 capite. fingitur
 etiam q̄ iuppiter
 expulit saturnuz
 patrem suū de re
 gno suo.
e Si celum est ille rē. Dic p̄bat aug^o. q̄ iunonē po
 fuerit gentiles nō solum aerem sed etiam terram per
 dictum virgilij in georgicis lib. ij. qui dicit sic.
d Tum pater omnipotens rē. Ex quibz verbis p̄z
 q̄ pater omnipotens est. id est iuppiter fecidus im
 bios. r̄c. id est in yere mittit in gremiū iugis que cō
 tanr est iuno. ipsa em̄ fingit sola est cōtinr q̄uis sup
 piter fingat multas pelices habuisse. vt pars in p̄ma
 tragedia senece. Sed istam iugem dicit aug^o. fuisse
 tellurem vel terram. Unde quod hic dicit. cōiugis in
 gremium. id est in gremiū telluris vel terre. est dicitur
 aug^o. exponen
 nis virgilium. Et
 causa quare sic
 exponit videlicet
 coniugis. id est ter
 re. r̄ nō aliter. sic
 videlicet q̄ p̄ cō
 iugem iouis in
 tellurem aer est. q̄
 regius dicitur im
 brem descendisse
 ex dono iouis in
 iugē. nō autem
 descendit imber
 in aerem. Nam
 in aere genera
 tur r̄ non supra
 aerem. sed d̄ aere
 descendit in terrā
 r̄ ideo coniugem
 iouis vocat b̄ vir
 gilius terram.
e Quia r̄ hic rē
 Dic assignat eaz
 quare imediare
 anteposuit tellu
 rem vel terrā sub
 disunctione q̄si
 innuendo differe
 tiam inter tellurē
 r̄ terram. Ex d̄c
 q̄ fm̄ istos cōtra
 quos arguit pos
 nit differentiam
 inter terram. tel
 lurcm. r̄ tellumo
 nem. Nam terro
 fm̄ papiam ē su
 perior pars scz a
 t̄cedo dicitur. Tel
 lus vero pars in
 ferioz in qua ra
 diccs herbarz ad
 muticem se tenet
 a tenendo dicitur.
 Tellumo ē vna
 pars terre r̄ non
 tota. Alii d̄ istuz
 guif inter terrā r̄
 tellurē. q̄ tell^o est
 fructifera. terra
 nō dicit tota. **f** Eandem terram etiam matrē deo
 rum vocant. p̄bat hic q̄ gentiles fm̄ fictiones suas
 habent etiam concedere q̄ iuno sit mater iouis r̄ non
 solū iunx r̄ soror. Et hoc q̄ p̄batū est q̄ iuno sit terra
 terrā aut dicitur matrē deoz. quā scz cybele m̄ berecyn
 nā vocat. d̄ q̄ sup̄ h. q̄. c. uij. dicitū ē. q̄ iuno ē m̄ iouis.

Virg. in buco

Virg. in buco

Georg.

Eandē terrā cererē. eandē etiā vestam rē. Dic oñ
 dir q̄lis sit repugnancia in illis q̄ fingūt de terra r etiā
 de vesta. Nam qñq̄ dicūt terrā esse cererē. id est deam
 frugū. qñq̄ dicūt terrā esse vestā. q̄ em̄ terra est imo-
 bilis ideo de vesta. id est vi stans. v̄l dicūt vesta. quis
 vestif herbis r ar-
 bonibz. Cñ ouidi-
 us li. vj. de fastis
 tellus vestaq̄ nu-
 men. Et alibi co-
 dez libro. dicit q̄
 vesta est eadez r
 terra. de vesta cri-
 am̄ dicit q̄ ē ideoz
 qd̄ ignis. Et q̄
 ignis nihil gignit
 ideo dicit cā vir-
 ginem. r faciunt
 sibi solū a virgi-
 nibz in tēplo fū-
 ri. Cñ ouidius li
 bro. vj. de vastis
 Nec tu aliud ve-
 stam q̄ viuā itel-
 lige flāmā. Pro-
 tanto v̄o fm̄ Jsi-
 doz li. viij. et by-
 mologiarū. r ou-
 diū q̄ posuerunt
 idem numen ter-
 re r ignis. q̄ la-
 ter sub fra ignis.
 q̄ si sit ideoz locus
 virtusq̄. Cñ di-
 cit ouid. Subest
 vigil ignis v̄er-
 q̄ signant sedem
 terra focusq̄ suā
 Et tñ veste fm̄ ouidiū nō faciebant imaginē. q̄ ignis
 nō pōt pingi bñ. terre autē faciebant. Item vestam fa-
 ciebat virginē. r tñ qñq̄ dicebant vestam esse vene-
 rem. q̄ nō pōt dici virgo nisi velint dicere q̄ due sint
 veneres. vna scz v̄go. alta mulier. i. corrupta. Mult
 autē d̄ q̄ si mollens hez. r iō pp̄ie stat p̄ corrupta. licz
 qñq̄ serū solū tenet. b An potius tres rē. hoc
 dicit q̄ in rei s̄itate ipsi posuerūt duas veneres. vna
 quā coluerūt caste scz virgines r cōiugate. q̄ vocabāt
 venus verticordā. q̄ si vertens corda. De q̄ ouidius
 li. iij. loquit. r valerius lib. viij. ca. vltimo. narrat q̄
 cū senatus inspectis libis sibilantibz p̄ dē viros cen-
 fuisse vt veneris verticordie simulacrū r̄secraret. q̄
 facilius virginū mulierūq̄ mens a libidine ad pudici-
 tiam r̄verteret. r ex oñibz matronis centū. r ex centū
 dēcē sone eligerent q̄ de sanctissima femina iudicaret
 Sulpitia suluū flacci vxoz tanq̄ cūctis sanctissima p̄-
 lata est. De hoc etiāz facit solinus caplo de pudicitia
 mentionē. Aliā venrē coluerūt meretrices. de q̄ ou-
 dius li. iij. de fastis dicit. q̄ dicta est venus circina.
 quā colere debēt meretrices. Sz sicut dicit brūs aug⁹
 q̄ potius deberent esse tres. vna scz virginū r illa est
 vesta. alta r iugataz. r tertia meretricū. De ista tertia
 dicit biebrūs aug⁹. q̄ phoenices donū dabāt de mer-

rabiliora r̄fingant. si fm̄ isto
 rū non poeticos: s̄ sacroz li-
 bros: nō solū iuno soroz r cō-
 iunz: s̄ etiā m̄ ē iouis. Eandē
 de terrā cererē. eandē etiā
 vestā colūt: cū tñ sepi⁹ vestā
 nō nisi ignē esse pbibeāt pri-
 nentē ad focos: sine q̄bus ci-
 uitas esse nō pōt: r iō illi xgi-
 nes solere seruire: q̄ sicut ex
 virgine: ita nihil ex igne na-
 scat. Quā totā aboleri vani-
 tatem r̄ extingui v̄riq̄ ab illo
 oportuit: q̄ est natus ex xgie
 Quis em̄ ferat q̄ cū tantuz
 honoris r̄ q̄ si castitatis igni
 tribuerit: aliqui vestā nō eru-
 bescūt etiā venerē dicere: vt
 vanescat in ancillis ei⁹ hono-
 rata xginitas. Si em̄ vesta
 venus esset: quō ei rite xgi-
 nes a veneris opibus absti-
 nēdo fuirent. En veneres
 due sūt: vna xgo: altera mu-
 lier. An potius tres: vna x-
 ginū q̄ etiā vesta est: alia pu-

cede p̄stitutaz filiaz suaz quas p̄stituerūt anteq̄ vi-
 ris suis r̄iungerent. Lonsimile fere narrat iustinus
 lib. xxi. de locrenlibz. i. calabris. cum em̄ p̄merent bello
 regnoz. vouerūt q̄ si victores essent in festo veneris
 s̄gines suas p̄stituerēt. i. Que illaz matrona rē.
 gataruz: alia meretricū. Cui
 etiā phoenices donū dabāt
 de p̄stitutione filiaz ahiq̄ iū
 gerēt eas viris. Que illarū
 matrona est vulcani. Nō vti
 q̄ virgo: qm̄ hz maritū. Abs-
 sit autē vt meretrix: ne filio iu-
 nonis r̄ coopario minuerue
 facere iuriā videamur. Er-
 go hec ad r̄iugatas itelligit
 p̄tinere s̄ eā nolumus imitē
 in eo qd̄ fecit illa cuz marte.
 Rursus inq̄unt ad fabulas
 redis. Que ista iusticia ē: no-
 bis succensere q̄ t̄ia dicim⁹
 de dijs eoz: r̄ sibi nō succēse-
 re q̄ hec in theatris libentis-
 sime expectāt crimina deoz
 suoz. Et qd̄ essz incredibile
 nisi p̄testatissime pbaret hec
 ip̄a theatra crimina deoz su-
 oz: i honozē istituta eē eozū
 dē deoz. La. XI.
 q̄ Quotq̄ liberigitur
 pbicis rōibz r̄ dispu-
 ratiōibz asserāt: mō sit iupit

est minerua r bellona. id est dea belloz. vulcanus ho-
 est deus fabroz. arma vero que sunt in bellis necessa-
 ria sunt p̄ fabros. ideo vulcanus in bellis coopatur
 minerue. Rursus inq̄unt rē. Dic excusat se
 aug⁹. de hoc q̄ de dijs talia recitat cū sint fabulosa. sz
 dicit aug⁹. q̄ de hoc nō debent cultores deoz sibi suc-
 censere. id est irasci. nam etiā in theatris vbi sūt ludē
 scenici. publice delectabiliter spectāt histriones q̄ cri-
 mina deoz effigiāt. imo tales ludi sūt in honozē deoz
 tanq̄ dijs accepti r etiā expecti. vt sup̄ lib. j. ca. xxxj.
 r infra libro isto ca. xxvj. dicit. La. XI.
 q̄ Quotquod liberigitur pbilosophicis rē. In b
 ca. pbat aug. q̄ sufficeret colere vñū deū pu-
 ta ionē. r sup̄stū est colere tot deos. r h̄ pbat
 p̄ opinionones illoz q̄ de dijs pbisice r non poetice lo-
 quūt. Et quia de ioue due sunt opinionones ipsoz. qua-
 rū siue de vna siue altera. habet aug⁹ intentū suū. Jō
 in p̄ncipio huius capituli dicit sic. quotquot liber vs
 sint due dictiones. i. quoddā istoz q̄ imediate subiun-
 git. placz pbicis rōibz r̄ disputatiōibz asserāt. Qua-
 si diceret. asserant qd̄ istoz volūt scz duaz opinionū
 que statim dicent. facit autē beatus aug⁹. in hoc capi-
 tulo duo. quia p̄mo recitat duas opinionones loquētes
 pbisice de dijs. Secūdo ibi. hec si ita sunt rē. ostēdit
 k 3

Dic irridet brūs
 aug⁹. r improbat
 qd̄ā figmenta gē
 rilū d̄ venere vul-
 cano r marte. Di-
 cūt em̄ duo. vñū
 est q̄ vulcanus q̄
 est de⁹ ignis r fa-
 broz est filius io-
 uis. fingit em̄ na-
 tus de scmo: r ei⁹
 fm̄ isidoz li. viij
 etymologiaz. q̄
 fulgura d̄ imo ae-
 ris nascunt. cui⁹
 vro: dicit esse ve-
 nus. Aliud est q̄
 mars. r cubuit cū
 venere vxoz vul-
 cani. q̄ vulcan⁹
 inuenit simul in
 lecto r̄ carnis in-
 visibilito eos de-
 tinuit q̄sq̄ alijs
 dijs eos in deris-
 onē r r̄fusionsz
 ostendisset. Nāc
 fabulā ponit ou-
 dius li. iij. metha-
 mo: phoscos. Di-
 cit etiā aug⁹. vul-
 canū coopatores
 minerue. q̄ eadē

ex opinione illa que famosior est q' sup'fuit colere plu
res deos qd' multo clarius sequit' ex opinione altera.
Opiniones aut' due fuerit quaz' vna posuit q' iuppi
ter esset ois deus
ita q' multitudo
deoz' no' esset nisi
multitudo noim
eiusdem dei. fm
q' ipse implet di
uersas pres mōi
Unde dicit luca
nus lib. ix. loqns
in persona catho
nis. Iuppiter est
quocūq' vides
quocūq' mouet.
Et ideo qnq' vo
catur animus ro
tius mūdi. q' ro
tum mūdum mo
uet. qnq' vō vna
ps mūdi puta cū
retinet sibi nomē
erbet. et cedit ac

Scorg. 4

ri nomen aliud
vt scz' ac dicatur
iuno. qnq' vō ro
tus ether cū aere
vocat iuppiter et
cedat terre nomē
aliud vt scz' ipsa
vocef' ceres vel
mater deozū vel
comune totius. et
sic de alijs. vnde
exemplificat hic
aug'. de noibus
diuersis quozū
quodlibet signat
ionem. vsq' ibi.
Sive sunt. vt q'
dam volunt re.
vbi ponit altam
opinionē magis
approbatā. vtz
q' oia illa noia si
gnificant diuer
sas pres seu vi
res vntus iouis
q' est animus mū
di. Unde vtraz'
opinio cōcordat
in hoc q' ipse est
animus mūdi.

b Docin diui
nis turpe nō est.
scz' q' eadez' sit so
roz' et cōiunt. Lo
quit' hic aug'. iro
nice cum hoc sit valde turpe etiam in alijs.
c Seminibus feter. id est fecundet. d A poeta
nobilissimo. scz' virgilio libro. iij. georgicorum.

e In diuinantibus apollo. quis apollo dicebatur
deus diuinationū. fuerit autē duo apollines realit'
quos cultores idolorū inter eos nō distinguerent. vt
prz infra li. xviij

aperiat: et vocef' deus vagi
tanus. Ipse leuet de terra et
vocef' dea leuana. Ipse cu
nas tucaf' et vocef' dea cuni
na: nō sit ali' s' ipse in deabus
illis q' fata nascētibus canūt
et vocāt' carmētes. Presit for
tunā vocef' q' fortuna. In di
ua rumā māmā puulo imul
geat q' rumā dixerūt vete
res māmā. In diua potina
portionē ministrat. In diua
edulica escā pbeat. De pauo
re infantū pauētia nūcupef'
De spe q' venit venilia. De
voluptate voluptia. De actu
agenoria. De stimulis q' bus
ad nimū actū hō impellitur
dea stimula noief'. Strenua
dea sit strenuū faciētia. Mūc
ria q' numerare doceat. La
mena q' canere. Ipse sit et de
us psus p' bendo psilia: et dea
sen: ia snias inspirādo. Ipse
dea iuuētas: q' post p' extraz'
excipiat iuuenilis erat' exor
dia. Ipse sit fortuna barbara q'
adultos barba induit q's ho
nozare voluerit: vt hoc q' le
cūq' numen saltē masculum
deū: vel a barba barbarū: sic
a nodis nodotū: vt certe nō
fortunā: s' q' barbas hz' for
tunū noiarēt. Ipse in iuga
tino deo piuges iūgat: et cuz'
xgini vxoz' zona soluit ipse i
uocef' siue xtrutes eius et dea
xginēsis vocef' Ipse sit motu
nus vel tutinus q' est apud
grecos priapus si nō pudet.
Ihec oia q' dixi: et q' cūq' nō di
xi (nō em' oia dicēda arbitra
tus sū) hi oēs dij' deeq' sit vñ
iuppiter: siue sint: vt qdā vo
lūt oia ista pres ei': siue xtu
tes ei': sic eis videt' q' bus eū
placē esse mundi aīm: q' snia

pbegoz. fuit autē de lampsaco ciuitate belleponti. de
q' pulsus est. et p' virilis mēbrū magnitudinē in nūc
ro deoz' suoz' euz' greci translulerūt.

ca. xij.
f In merce mer
curius. quia mer
curi' dicebat' de
us mercatorū.
g In iano inu
riator. q' ei attri
buūf' inuā oim.
h Liber in vū
ncis. q' liber idēz'
est q' bacchus q'
est deus vini.
i Diana in sil
uis. diana est lu
na que dicit' dia
na fm q' lucez' in
siluis. et dea sil
uaz' atz' venatorū.
k Ipse sit noie
liberi. id est bacchi
nā fm isid. li. viij
et bimo. liber dō: a
liberāntē eo q'
marcs in cocūdo
ei' bñficio emi
sis seminibus li
berant.

l Ipse iuctna.
lucia ē dea genit
riū. cuius auxilio
ferus pmo in lu
cem pducat.
m Et vocatur
ops. ops fuit be
receptia m' deoz'
id est dea terre.
n Que post p'
terā. p' extra fm
isid. li. ix. et bimo
logiaz. est pueri
le palliū q' pueri
nobiles vsq' ad
xvj. annos sub
discipline cultū
vrebant.

o Apud grecos
papus. Ist' est fm
isidoz. libro. viij
et bimo logiarum
alio noie d' becl
p'begoz. fuit autē de lampsaco ciuitate belleponti. de
q' pulsus est. et p' virilis mēbrū magnitudinē in nūc
ro deoz' suoz' euz' greci translulerūt.

P Turpi nuditate re. h. die au gusti. q. simula crū pñapti. e. nozmi magnitudine membra vitilis nudati pige bas. Jte vero sigillatim. i. per se colebat. r. iō poterat stelle. quaz cultus in spectabili r. sigillatim p. terminus fuerat eo magis indignari si ideo indigñabant. q. sigillatim nō colebatur.

La. XII.

Quod r. i. lud nō d. r. In b. capi. arguit. b. aug. contra eos q. deū ponit animum mundi supposito q. totū mundus se habeat ad illum animum si cur corpus eius. r. queliber ps mūdi sicut pars corporis eius r.

La. XIII

Inter sola animalia r. In hoc capitulo arguit beatus augustinus contra predicam opinionem supposito q. solum animalia rōnalia sint partes eius. Et facit in hoc capitulo duo. quia p. mo ostendit que inconuenientia ad illam opinionem etiam iuxta istum intellectus sequantur. Secundo ibi. restat ergo vt dicant. concludit singulos deos eē per se subipsis uiuent. r. nō partes vnus Jouis. s.

velut magnorū mltorūq. deorum est. h. ec si ita sunt qd q. le sit nō dū interim qro. qd p. derēt si vnū deū colerēt p. dēiore cōpendio. Quid em ei p. tēneret. cū ipse coleret. Si aut metuēdū fuit ne p. ter misse siue neglecte ptes eius irasceret. q. n. vt volūt velut vni animatis h. tota vita est q. oēs p. tinet deos q. si suas p. tutes. vel mēbra. vel ptes. s. suā queq. ps h. vitā a ceteris separā. si p. ter alterā irasci altera p. t. r. alia placari. alia p. citari. Si aut d. oēs s. i. r. totū ipm iouē potuisse offendi si ptes eius nō etiā sigillatiz minuta. imq. colerent. stultē d. h. ul a quippe eaz p. ter mitteret. cū ipse vn. q. hēret oia coleret. Itā vt alia omittā q. sunt insērabilia. cū dicit oia sidera ptes iouis eē. r. oia uiuere atq. rōnalia aias h. r. t. iō sine p. trouersa deos eē nō videt. q. mltos n. colat. q. mult. edes nō p. struant. aras nō statuāt. q. r. paucaissimis sider. statuēdas eē putauerit r. sigillati sacrificiā dū. Si igit irascunt. q. si sigillati colūt nō metuūt paucis placat. toto celo irato uiuere. Si aut stellas oēs iō colūt. q. in ioue sūt que colūt. isto cōpendio possent in illo vno oib. supplicare. Sic em nemo irasceret cū illo vno oib. supplicaret. nemo p. tēneret pon. q. cult. q. busdam iusta irascēdi cā illis q. p. termis se eēt mltō nūerosiorib. p. b. ref. p. fertim cū eis d. supna se de fulgētib. turpi nuditate distet. p. p. oneret r. priapus.

Quod r. illd. La. XII

Quod r. illd. La. XII. nō d. mouere acutos hoies. vt q. les. cūq. hoies. h. d. em ad h. ige. n. i. op. e. excellētia. vt deposi. to studio p. tentōis attēdāt si mōi anim. de. e. ei. q. a. i. o. mū. dus vt corp. e. vt sit vnū aīa.

stans ex animo r. corpore atq. iste de. e. finis quidā nature in seipo p. tines oia. vt ex ipi. aīa q. uiuificat tota ista mo. les vite atq. aīe cūctoz viue. tiū. p. cuiusq. nascēt. sorte su. mant. nihil oīno remanere p. t. qd nō sit ps dei. Qd si ita. ē. q. s. si videat quāta impietas r. irreligiositas p. sequat. vt qd calcauerit q. s. p. tē dī cal. cet. r. in oī animāte occiden. do ps dei trucidet. Nolo oia dicere q. p. t. occurrere cogi. tātib. Dicit aut sine verecun. dia non possunt. La. XIII. J. āt sola aīalia rō. nalia. sic sūt hoies ptes dei eē p. tēdūt. nō video qd d. si tot. mūd. est de. quō bestias ab ei. p. tib. sepent. S. obluatari qd op. ē. De ipo rōnali animāte. i. hoie qd infelici. credi p. t. q. dei p. tē vapulare cū puer va. pular. Itā vero ptes dei fieri lasciuas. iniq. s. impias. r. q. oīno dānabiles. q. s. ferre pos. set nisi q. p. fus isaniat. Pos. tremo qd irascit eis a. q. bus nō colit cū a suis p. tib. nō colat. Restat q. vt dicāt oēs de. os suas h. r. vitas. sibi queq. uiuere. nullū eoz esse p. tē cu. iuscūq. s. oēs colēdos q. co. gnolci r. coli p. t. q. tā multi sunt vt oēs nō possint. Quo. r. i. iupit. q. rex p. s. idet ipz cre. do ab eis putari p. stituisse re. gnū vt auxisse romanū. nā si h. ipse nō fecit. que aliū deum op. tā magnum potuisse ag. gredi credat cū oēs occupa. ti sint officiis r. opib. p. p. i. s. nec alter irruat i. alteri. A re. ge igit deoz regnū hoim. po. tuit r. p. pagari r. augeri.

Je p. mū. La. XIII

Quero. cur non etiā ipm regnū aliq. d. s. ē. Cur em nō ita sit si victoria dea ē. Aut qd ipo ioue i. hac cā opus est. si victoria faueat sitq. propitia. et semper cat.

Jouem esse regē omnū a quo au. crū est romanum imperium si tamē ab aliquo ro. manorum deoz s. uctum fuerit

La. XIII

Je p. m. u. z. b. quero r. In b. car. pitulo beatus augustinus ostendit q. romani idola. tre habent. conce. dere q. non sit. ne. cesse habere iouis auxilium ad amy. plandum regnū. quāuis nulli ma. gis deberet con. uenire augere re. gna q. illi deo q. ē. rex omnū deoz. Ostendit autem hic propositum suum dupliciter. primo q. regnūz deberet poni de. sicut victoria po. nitur dea. r. p. cō. sequens deus re. gnū poterit dare r. augere regna secundo quia dā victoria vt p. bat sufficit augere re. gna.

La. XV.

Ideat g ne forte re. In b ca. b. aug. ondit q romanu hnt co cedere q no solu regnu iustu pe acqri z augeri su tonis auxilio sed etia regnu iustu. et facit b ca. duo q p ondit q au geri regnu vnuz etia iuste. i. bellis iustis min bonu est q ce multa re gna parua q vici noz concordia lere tur. Seco ibi. si g iusta re. ondit q ad iustu regni augmetu redruif due alie dee abli qz ioue b Lur aut z iniquas re. Dic ondit q ini qtas aliea debeat dici dea. qz ipi po nnt febre pallore z pauore deas. d qbo. s. li. ij. c. xiiij dixi. z m ista sut mala boim. g. lz iniquas sit mala qddā. no ppe b n dz dia dea. p. ci. pue er q fuit eis pficua. c. Qhas em b pres iupit re. b ondit q iupiter nihil pte facere in regni collaroe vt ei augmetatoe. z b qz illa q viden tur iouis bnificia sur qda dñ v' dee q p se opant illa q possent ioui at tribui vt videt si cut pz d victoria Tudef em q pos set ee bnificiu io uis. lz ia ipa po nit vna dea p se. q p pte sua opaf z facit cu vincere cui fauet. z ita e i alijs q vident io uis bnificia. Sic minerva pofit da sapie z tribuit sa

ad illos qsyult ee victores? Hac da fauere z ppitia: etia ioue vacante vel aliud agen te: que gentes non subdite remanerit: Que regna no cederent: An forte non displicet bonis iniquissima im probitate pugnare: z finitimos quietos nullamqz iniuri az facientes: ad dilatandu regnum bello spontaneo puocare: Plane si ita sentiunt: approbo z laudo. La. XV. Ideat ergo ne forte no ptineat ad vi ros bonos gaude re de regni latitudine. Iniqz tas em eorum cum quib iusta bella gesta sunt regnum adiuuit vt cresceret: qd vti qz paruum esset si quies z iusticia finitimorum contra se bellum geri nulla prouocaret iniuria: ac felicioribus sic rebus humanis omnia regna parua essent concordia vicini tate letantia Et ita essent in mundo regna plurima gentium: vt sunt in vrbe domus plurime ciuiu. Proinde bel ligerare z perdomitis genti bus dilatare regnum: malis videtur felicitas: bonis necessitas. Sed quia pei esset vt iniuriosi iustioribus domi narentur: ideo non incongrue dicitur etiam ista felicitas. Sed proculdubio felicitas maior est vicinum bonu habere concordem: qz vicinum malum subiugare bel lantem. Abala vota sunt op tate habere quem oderis vt quem timeas: vt possit esse quem vincas. Si ergo iusta gerendo bella: no impia: no iniqua: romai imperium taz magnum acquirere potuerunt: nunquid tanq aliqua dea colenda est eis etiam ini quitas aliena? Adhuc em ad istam latitudinem imperij eam cooperatam videm que faciebat iniuriosos vt ef

sent cum quibus iusta bella gererentur: z augeret imperiū. Lur aut z iniquitas dea no sit vel externariū gentiū si pauor: z palloz: z febris dñ romani esse meruerit: h'is igit duabus id est aliena ini quitate: z dea victoria: dum bellozū causas iniquitas excitat: victori: eadem bel la feliciter terminat: etia feriato ioue creuit imperium. Quas em hic partes iupiter haberet cum ea que pos sent beneficia ei putari: dñ habentur: dñ vocantur: dñ coluntur: ipsi pro suis parti bus inuocantur: habere h aut etia ille aliqua pte z regnu etiam ipe appellere sic appellatur illa victoria. Aut si regnum munus est iouis: cur no z victoria munus ei habeat. Qd profecto habe retur: si non lapis in capitolio: sed verus rex regum et dñs dominantiu cognosce ret atqz coleret. La. XVI. Proz aut plurimū a m q cum deos singulos singulis reb et pene singul motib attribue rent vocauerunt deam agerent: deam ad agendum exci taret: deam stimula z que ad agendum vltra modū stimu laret deam murceam que p ter modum non moueret ac faceret hominem: vt ait pōponius: murcidum id est nimis desidiosum: z inactuosū deam strenuam que faceret strenuū. h'is omnibus dñor deabus publica sacra facere susceperunt. Quietam vero appellates que faceret qe tum: cum edem haberet extra portam collinaz publice illā suscipere noluerit. Urz iudiciū fuit animi inquieti: an potius ita significatū est q qui illā turbā colere pseueraret: non plane deoz: sed demonioz eū quietē habe

b p'ria z fortuna bonā fortunā. et ita iupit nullaz pte habere p in collaroe alicuius bnificij d Si no lapis i capitolio re. lapide in capitolio vocat statuā iouis lapideā in tēplo suo qd qñqz vocat capitoliu. qñqz ho z mons ipe in q fuit tēplū illd vocat capitoliu. nec erat apud roma nos vt qñqz ita licos cōsuetudo facere statuā au reas ab vrbis orā gine vsq ad longā rpa post regū expulsiōē vt py p valeriu li. ij. ca. j. Et forsan ipi capio fecerūt eas lapideas. z id statu iouis q fuit p ma i vrbe a roma nis facta fuit lapidea. La. XVI. Proz aut plurimū a m plurimū re In b ca. b. aug. rep'edit romanos de b q cū multos deos quoz erat officiu z boies ipellere ad moruz z inde rudine infra vrbem reciperent. deā qetā fori sta re fecerūt. nec in ter deos vrb publicos. i. q habuerunt curā republice eam recipere voluerunt. b Deam murceā re. Officium istius dee fuit facere homines murcidos. id est marcidos. Sed sicut febris colebatur ne ledret ita murcia colebatur vt non faceret hominem marcidū.

La. XVII

renon posse: ad quam vocat verus medicus dicens. Dis-

nos exstimare debem. Hoc plato dicit: hoc alij philoso-

pho: hoc excellētes reipubli- ce populorumq; rectores.

Quomodo ergo dea fortu- na aliqui bona ē: aliqui mala

q; dea felicitas q; coluerat debet sufficere ad omnia bona conceden-

Dat. ss.

Il forte dicunt. In h capitulo beatus augustinus ex re- sponsione que dari possit ad ea que arguta sunt sicut superius ca- pitulo. xv. de dea victoria. probat intentum suum. videlicet q; suffi- ceret pro augmē- to regni inuoca- to vnus dei pu- ra Jouis fm ro- manorum opini- onem.

Lur non ē de- us et triumphus. vult dicere q; triumphus ē mul- tus propinquus victoria. est enim honor: qui victo- ri p victoria pu- blice exhibetur. ita sicut alijs dea- bus a victoria cō- iungebantur pro- pinqui vel mari- tus vel frater vel filius. sicut tunc in coniungitur. scilicet filius ea- tanq; deus colit- supiter tanq; ma- ritus et tanq; fra- ter eius. et etiam neptunus et plu- io fratres eius. et vulcanus filius eius. eodem mo- do et ius victoria- debuerat coli tri- umphus.

deā victoriā iuppit- mittat: atq; illa tan-

q; regi deorū obtemperās: ad quos iusserit veniat: et in eorum parte considat: h oc vere dicitur non de illo Jo- ue quem eorū regem pro sua opinione confingunt: sed de illo vero rege seculorum: q; mittat non victoriā que nul- la substantia est: sed angelū suū: et faciat vincere que vo- luerit: cuius cōsiliū occultuz esse pōt: iniquū esse non pōt.

nam si victoria dea est cur non deo est et triumphus: et victorie iungit: vel maritus vel frater: vel filius? Talia quippe isti deojs opina: i sūt quāia si poete fingerēt: atq; a nobis exagitant: respon- derent isti: ridēda esse signē- ta poetarū: non veris attri- buenda numinibus: et tamē se ipsi non ridebant cum ta- lia deliramenta nō apud po- etas legebāt: sed in templis colebant. Jouem igit de om- nibus rogarent: ei vni tan- tum mō supplicarent. Non em se misisset victoria si dea esset sub illo rege: et posset et auderet resistere: et suā poti- facere volūtatē. La. XVIII.

Quid q; et felicitas dea est? Eadem acce- pit: aram meruit:

sacra ei cōgrua p soluta sunt. Ipa ergo sola coleretur: vbi em ipsa esset: quid boni non esset? Sed quid sibi vult q; et fortuna dea putat et colitur? An aliud est felicitas et aliud fortuna? Quia fortuna pōt esse et mala: felicitas autez si mala fuerit: felicitas nō erit. Certe oēs eos vtriusq; sex- si et sexus habent: non nisi bo-

An forte quando mala est: dea non est. sed in malignuz demonem repente cōuertit.

Quot sunt ergo dee iste? p- secto quotquot sunt hoies fortunari: hoc est bone fortu- ne: nam cum sint et alij pluri mi simul: hoc est vno tempo- re male fortune: nunquid si ipsa esset simul et bona eēt et mala: his aliud: ill' aliud? An illa que dea est semp bona ē? Ipsa ē ergo felicitas: cur ad- hibentur diuersa nomina? Sed et hoc ferendum est: so- let em et vna res diuersis no- minibus appellari. Quid di- uerse edes: quid diuere are diuere sacra? Est causa in- quiunt: quia felicitas illa est quam boni habent precedē- tibus meritis: fortuna vero que dicitur bona sine vilo ex- amine meritoz fortuitu acci- dit hoibus et bonis et malis: vnde etiā fortuna nominat.

Quo ergo bona est: que si- ne vilo iudicio venit et ad bo- nos et ad malos? vt quid au- tem colitur que ita ceca est: passim in quolibet incurres vt suos cultores plerūq; pre- tereat: et suis pēproib' he- reat? Aut si aliqd pficiūt cul- tores ei? vt ab illa videant: et ament: iā merita sequitur nō fortuitu venit: Tbi est g- definitio illa fortune? Tbi ē q; a fortuitis etiā nomē acce- pit? Nihil em pdest eā cole- re: si fortuna ē. Si autē suos cultores discernit vt pfit: for- tuna nō est. An et ipam q; vo- luerit iuppiter mittit: et olof- g; ipe sol' non em pfit ei iubēti et eam quo voluerit mittēti fortuna resistere. Aut certe ipam malicolar: q; nolūt bre-

An forte quando mala est: dea non est. sed in malignuz demonem repente cōuertit.

Quot sunt ergo dee iste? p- secto quotquot sunt hoies fortunari: hoc est bone fortu- ne: nam cum sint et alij pluri mi simul: hoc est vno tempo- re male fortune: nunquid si ipsa esset simul et bona eēt et mala: his aliud: ill' aliud? An illa que dea est semp bona ē? Ipsa ē ergo felicitas: cur ad- hibentur diuersa nomina? Sed et hoc ferendum est: so- let em et vna res diuersis no- minibus appellari. Quid di- uerse edes: quid diuere are diuere sacra? Est causa in- quiunt: quia felicitas illa est quam boni habent precedē- tibus meritis: fortuna vero que dicitur bona sine vilo ex- amine meritoz fortuitu acci- dit hoibus et bonis et malis: vnde etiā fortuna nominat.

Quo ergo bona est: que si- ne vilo iudicio venit et ad bo- nos et ad malos? vt quid au- tem colitur que ita ceca est: passim in quolibet incurres vt suos cultores plerūq; pre- tereat: et suis pēproib' he- reat? Aut si aliqd pficiūt cul- tores ei? vt ab illa videant: et ament: iā merita sequitur nō fortuitu venit: Tbi est g- definitio illa fortune? Tbi ē q; a fortuitis etiā nomē acce- pit? Nihil em pdest eā cole- re: si fortuna ē. Si autē suos cultores discernit vt pfit: for- tuna nō est. An et ipam q; vo- luerit iuppiter mittit: et olof- g; ipe sol' non em pfit ei iubēti et eam quo voluerit mittēti fortuna resistere. Aut certe ipam malicolar: q; nolūt bre-

coluerat debet sufficere ad omnia bona conceden-

da. Secūdo ibi. s; quid sibi vult et ostendit spe- cialiter q; dea for- tuna superfluit. vbi facit etiam duo. nam pamo- inuestigar an sit aliqua realis dif- ferentia inter fe- licitatem et fortu- nam. Secūdo ibi est causa inq; unt. ostendit iur- ta differentiam ab alijs dataz q; ipsa colēda nō ē.

Ur quid sūt colitur et. Dic- notandum est q; simulacrum for- te crarmulier so- dens in medio ro- te quasi eam ver- teret continet. et habebat vna; fa- ciam splendidas et aliam obscuras ad designandum q; illi sunt splen- didi quos fortu- na foueat. et illi obscuri quos ip- sa persequitur. Erat autem ceca i vtraq; facie ad designandum q; ipsa merita boi- minum et demer- ta non discernit sed ita fouet ma- los sicut bonos. et etiam q; ipsa ex- cecat eos quo fo- uet. Unde et illo vnus de septem sapientibus sic habetur in libro de moribus phi- losophorum. in- terrogatus quid esset fortuna. re- spondit Ignar' medicus. multos enim excccat.

La. XVIII.

Quid q; et felicitas et. In h capitulo ostēdit beatus augusti- nus q; ad quecū- q; bona impetrā- da superfluit ml- titudinem deorū colere. et facit in hoc caplo duo. pbat em pimo

per hoc qd romai
ni duas deas for
ecunt salicet fe
licitatem et virtu
tem que debent
sufficere. facit
autem mentione
de multis dñs q
rum officia h ex
ponit et superius
capitulo octavo
et capitulo. xj. ex
posuit
b Quid do
ctrine vlt. r. r. r.
curius fingitur
deus eloquentie
dicitur quasi me
dus currens. q
sermo medi⁹ cur
rit inter loquen
tem et audientem
fingitur enim de
us mercatorum
et furum et nunci
us deorum. Et mi
nerua dicitur da
artus. c In
uocare lucinam.
De ista dixi su
pra capitulo. xj.
et est dea parturi
entium. que infan
tes primo produ
cit in lucez fm isti
domum li. vij. cry
mologiarum. lu
cina est ipsa lū.
q. lucz d. U
apollō vlt. escula
pi⁹. De istis duo
bus dixi supra li
bro. iij. ca. xvij.
c Nec dea ru
bigo Ista fuit da
de numero dearu
que obesse pote
rant nō prodesse
sic de febre et pal
lore ac pauore li.
ij. capitulo. xliij.
dixi. et ideo cola
bat ad hoc soluz
vt nō lederet. cu
ius festum celo
brabatur in apr
li fm ouidium li
bro. iij. de fastis.

felicitate: cur nō intellectū ē
dona dei eē nō deos? Si autē
putate sunt dee: saltē alia tā
ta deoz turba nō q̄rere. Lō
sideratis em officijs deoz de
arūq; oim. que sicut voluerit
p̄ sua opinatōe finxerūt: in
ueniāt si p̄sit aliqd qd ab ali
quo deo p̄stari possit hōi ha
benti virtutē: hñi felicitatē.
b Quid doctrine vel a mer
curio vel a minerua petēduz
eēt: cū virtus oia. secum ha
beret: Ars q̄ppe ip̄a bñ recte
q; viuendi virt⁹ a veteribus
definita est. Uñ ab eo q; gre
ci arete d: virt⁹: nomē artis
latinos traduxisse putauerit
S; si virt⁹ nō nisi ad ingeni
osum posset venire qd opus
erat deo cautio patre: q; cau
tos. i. acutos faceret: cū hoc
posset p̄ferre felicitas? Inge
niosū q̄ppe nasci felicitatis ē
Uñ etiā si nō potuit a nōdū
nato coli dea felicitas vt h ei
pellata donaret: p̄ferret hoc
pentib⁹ ei⁹ cultorib⁹ suis: vt
cis ingeniosi filij nascerēt: qd
opus erat parturientib⁹ in
uocare lucinā: cū si adessz fe
licitas nō solū bñ parerēt: s;
etiā bonos: Quid necē erat
opi dee cōmēdare nascētes
deo vagirano vagiētes: dee
cunine iacētes: dee rumine
sugētes: deo statillo stātes:
dee adeōe adeūtes abeone
abeūtes: dee mēti vt bonam
hñent mētē: deo volūno et de
volūne vt bona vellēt dñs
piugalib⁹: vt bñ piugarent:
dñs agrestib⁹ vt fruct⁹ vbra
mos capēt: et maxie ip̄i diue
fructese marti et bellōe vt bñ
belligerarēt: dee victorie vt
vicerēt: deo honozū vt honō
rarēt: dee pecūie vt pecūios
eēt: deo esculano et filio ei⁹
argētio vt hñent creā argēte
amq; pecuniā: Nā iō patrez
argentini esculanū posuerit:
q; prius erea pecunia in vsu
eē cepit: p⁹ argētes: Adiroz

aut q; argentin⁹ non genuit
aurinū: q; et aurea sbsecuta ē
Quē deū istū haberēt sic sa
turno iouē: ita et p̄ri argētio
et auo esculāo: aurinū p̄p̄es
rēt. Quid q; erat necē p̄p̄ h
bona vel animi vlt. corpis vel
externa tātā deoz turbā co
lere: et inuocare q; neq; oēs
cōmemorauit: nec ip̄i potue
rūt oibus hñanis bonis mi
nutatim singilatimq; digestis
et deos mūtuo et singlōs pui
dere: cū posset magno facili
q; cōpēdio vna dea felicitas
cūcta p̄ferre nec solū ad bōa
capiēda q; q; ali⁹: s; neq; ad d
pellēda mala q̄rere? Cur ei
eēt iuocāda p̄p̄ fessos diua
fessonia: p̄p̄ hostes depellē
dos diua pellōta: p̄p̄ egros
medic⁹ vlt. apollo vlt. escula
pius: vlt. ambo s; q̄ esset grā
de piculū: Nec de⁹ spinēsis:
vt spias ex agris eradicaret
nec dea rubigo vt nō acce
deret rogare: vna felicitate
p̄ite et tuēt vt vlt. nulla mala
exorirēt vlt. facillime pellerēt
Postreō qm de duab⁹ illi de
ab⁹ virtute et felicitate tracta
mus: si felicitas virtutis est p̄
miū: nō dea s; donū deī ē. Si
autē dea ē cur nō dicat et virt
tē ip̄a p̄ferre: quid dē etiā virt
tē p̄scq; felicitas magna est.
c Quid gē. La. XXIIa
q q p ingēri bñficio
varro lactat p̄stare
se club⁹ suis: Quia nō soluz
cōmemorat deos q; coli op
teat a romāis: verū etiā dicit
qd ad quēq; p̄tineat: Quō
nihil p̄dest inq̄t hōi alicuius
medici nomē formāq; nosse
et qd sit medic⁹ ignorare: ita
dicit nihil p̄dest scire deū eē
esculapiū si nescias eū vali
tudi opitulari atq; ita igres
cur ei debeas supplicare. h ē
affirmat alia silitudie dicens
nō mō bñ viuere: sed viuere
oīno neminē posse si ignorat
q̄nā sit faber: q; pictor quis

La. XXII
Quid et
go est q
pro ige
nti rē. In hoc ca
pitulo ponit au
gustinus dicitur
varronis ostēn
dētis q; necessa
rium sit scire. nō
solum nomina.
sed etiam officia
deorum.
b Ne faciam⁹
vt mimi solent.
2D. imi. id est hī
striones sepe vt
homines ad nō
prouocant mītra
dicunt que natu
re rei contraria
omnino sunt. et
seperalia in vna
oratione conno
erunt que vt in
primo patet a
spectu omnino
sunt absurda. sic
est fm varronez
si quis p̄ctat a li
bero. id est bac
cho do vini aquā
et a nymphis. id ē
sunt deo aquarū.

Ed vndenūc agiſt ſi libri rē. La. XXIII.
 In hoc ca. reprobat aug⁹. cultū decē felicita-
 tis q̄ntū ad duo. ſc̄z q̄ntū ad tēpus q̄ roma-
 ni inceperūt cā colere. r̄ q̄ntū ad locū in quo eā coluer-
 runt. Quāntū ad tēp̄s q̄dē. q̄: diu poſt alios deos fuit
 ſibi tēplū dedita-
 rū. nam lucullus
 ſibi p̄mus edem
 p̄ſtituit. Scien-
 dū autē q̄ duo fue-
 rūt luculli ſic b̄ri
 p̄t̄ ex orofio lib.
 vj. r̄ cutropio li.
 vj. q̄ ſimul r̄ ma-
 nci fuerūt r̄ ma-
 gni duces. quoz
 vnus ſc̄z lucius
 lucinus lucull⁹
 p̄us p̄ſul fuit. ſc̄z
 anno ab v̄be cō-
 dita ſexceſimo
 ſeptuageſimo ſe-
 xto. q̄ pugnaue-
 r̄ra m̄thridatē.
 r̄ geſſit bellū m̄-
 thridaticū. quem
 tullius in dialo-
 go ad botentius
 de multis valde
 cōmendat. Aliter
 ſc̄z marcus lu-
 cinius lucullus
 geſſit bellū mace-
 donicū r̄ fuit con-
 ſul ſm̄ orofio an-
 no ab v̄be cōdita
 ſexceſimo ſe-
 ptuageſimo /
 no. Sed lucius
 lucin⁹ lucullus
 cū mator̄ glia tri-
 ump̄auit. Quis
 ſc̄z iſtoz edem fe-
 licitan⁹ p̄ſtituerit
 nō dicit b̄riſ au-
 g⁹. nec orofio. nec
 cutropius. ſed q̄
 cūq̄ iſtoz fuerit
 pater q̄ diu fuit poſt v̄bem cōdita. vicz plus q̄ ſexce-
 tis ſeptuaginta annis. r̄ fuerūt ambo tpe belli ciuilis
 inter ſyllam r̄ marium. b Nec p̄pter aliquid rē.
 Iſtud ſub interrogacione continuaſ cum p̄cedenti. cū
 vno verſu. q̄uis in libris cōmuniter ſiāt duo verſus
 r̄ male. c Ut quid ergo romulus rē. Dicit titus
 liuius de v̄bis origine libro p̄mo. q̄ romulus inſtituit
 ſacta herculi mox greco. ſed dijs alijs mox albanis.
 Scienđū q̄ ianus fuit q̄dam rex qui regnauit in par-
 tibus illis vbi eſt roma. a quo mons ianiculi dicitur
 eſt. qui etiam ſaturnum in italiam p̄fugum ſecum re-
 gnare p̄miſit. cuius feſtum celebrabant romani p̄ti-
 mo die ianuarij. a quo r̄ mensis ille ianuaris dicitur
 eſt. Picus vero ſm̄ cutropium libro. j. fuit filius ſa-
 turani. De quo infra libro. xvij. ca. xv. faunus autē
 fuit filius picī. r̄ pater latinī regis. cuius filiam de-
 ſponſauit enee. Et regnauerunt picus r̄ faunus in
 locis illis in quibus regnauit poſtea latinus rex ſili-
 fauni. r̄ fuerunt bi d̄q̄ montium r̄ agreſtes. ſm̄ ouidi-
 um libro. ij. de fa-
 ſtis. feſtū fauni
 ſm̄ ouidiuz libro
 ſecūdo de faſtis
 celebrabat in fe-
 b̄uario. Lyberis
 nū vero qui fuit
 rex nonus poſt
 aſcanium. r̄ ſubi-
 merſus in fluuiū
 qui tunc albuſ
 vocabatur. poſt-
 ea vero ab ipſo
 tyberis nomē ac-
 cepit. cum fecit
 forſan credēs cū
 inter deos trāſta-
 rum. r̄ eſſe numē
 illius fluminis
 cuius v̄ſus rome
 valde fuit neceſ-
 ſarius.
 d Ut quid tit⁹
 ſacius. Iſte titus
 vt poſuit ſupra
 libro tercio cap.
 xij. regnauit cuz
 romulo. r̄ p̄uus
 fuit dur ſabino-
 rum. qui multos
 deos addidit. et
 inter ceteros clo-
 acinam. id eſt de-
 am cloacoz.
 e Ut quid nu-
 ma rē. Iſte numa
 fuit poſterior ro-
 mulo ſuccedens
 ei immediate in re-
 gno.
 f Hoſtilius cer-
 te rex. Iſte hoſti-
 lius ſuccellit im-
 mediate nume. r̄ dicitur eſt tullus hoſtilius. qui cum
 bellum haberet contra fidenates. ſicut narrat titus li-
 uius libro p̄mo. de v̄bis origine. r̄ confidens de du-
 ce albanoz cum in auxilium ſui vocaſſet cū gente ſua
 dur ipſe cum gente ſua inſtanti p̄lio ſe ſubtraxit. p̄-
 cuſſus igitur tullus hoſtilius timore. pauore r̄ pallo-
 re templa deuouit. vt pauor r̄ pallo-
 re a ſuo exercitu rece-
 derent. r̄ hoſtes inuaderent. g Sed r̄ poſtea iam
 in deoz numez felicitate rē. Hic ſciendū q̄ felicitas
 recepta eſt in numero deoz tempore luculli. vt dicitur
 eſt qui fuit tempore p̄m̄ belli ciuilis ſc̄z inter ſyllam
 r̄ marium. ſed ſecuta ſunt poſta bella plus q̄ ciuita-
 tidelicet inter tullium ceſarem r̄ pompeij. r̄ inter au-
 guſtum r̄ antonium rē.

rector: a quo qd v̄enſile pe-
 tere poſſit quē adiutorē aſſu-
 mere: quē ducē: quē doctozē
 Eo mō nulli dubiū eſſe aſſe-
 rens: ita eſſe v̄tilē cognitio-
 nē deoz: ſi ſciat quaz quibz
 de⁹ vim r̄ facultatē ac p̄tē
 cuiuſq̄ rei habeat. Ex eo ei
 poterimus inq̄t ſcire quē cu-
 iuſq̄ cā deū aduocare ar̄z in-
 uocare debeamus: b̄ne facia-
 mus vt mimi ſolēt: r̄ optem⁹
 a libero aquā: a lymphis vi-
 num. Ab̄agna ſane v̄tilitas
 Quis nō huic grās ageret
 ſi d̄a mōſtraret: r̄ ſi vnū v̄z
 deū a q̄ cēt oīa bona r̄ hoī-
 b⁹ colēdū doceret. L. XXIII
 Ed v̄n nūc agiſt ſi li-
 bri r̄ ſacta eoz vera
 ſunt r̄ felicitas dea ē
 cur nō ipſa vna q̄ coleret cō-
 ſtituta eſt: q̄ poſſet vniuerſa
 p̄ferre r̄ cōpendio facere fe-
 licitē. Quis em̄ optat aliqd p̄-
 p̄ter aliū q̄ vt felix fiat. Lur-
 deniqz tā ſero huic tante de-
 poſt tot romāos p̄ncipes lu-
 cullus edem p̄ſtituit. Lur ipſe
 romul⁹ felicē cupiens p̄dere
 ciuitatē: nō huic tēplū potis-
 ſimū ſtruxit. Rec p̄pter ali-
 qd dijs ceteriſ ſupplicauit q̄ ſi
 nihil de eſſz ſi hec ad eſſz: Nā
 r̄ ipſe nec p̄us rex: nec vt pu-
 mediate nume. r̄ dicitur eſt tullus hoſtilius. qui cum
 bellum haberet contra fidenates. ſicut narrat titus li-
 uius libro p̄mo. de v̄bis origine. r̄ confidens de du-
 ce albanoz cum in auxilium ſui vocaſſet cū gente ſua
 dur ipſe cum gente ſua inſtanti p̄lio ſe ſubtraxit. p̄-
 cuſſus igitur tullus hoſtilius timore. pauore r̄ pallo-
 re templa deuouit. vt pauor r̄ pallo-
 re a ſuo exercitu rece-
 derent. r̄ hoſtes inuaderent. g Sed r̄ poſtea iam
 in deoz numez felicitate rē. Hic ſciendū q̄ felicitas
 recepta eſt in numero deoz tempore luculli. vt dicitur
 eſt qui fuit tempore p̄m̄ belli ciuilis ſc̄z inter ſyllam
 r̄ marium. ſed ſecuta ſunt poſta bella plus q̄ ciuita-
 tidelicet inter tullium ceſarem r̄ pompeij. r̄ inter au-
 guſtum r̄ antonium rē.

tant poſtea de⁹ fieret: ſi hanc
 deā p̄pitiā nō h̄ret. Et qd q̄
 romulus p̄ſtituit romāis de-
 os. ianū. iouē. martē. picum.
 faunū. tyberinū. herculē. et
 ſi q̄s alios. Et qd titus ſaci-
 us addidit ſaturnuz. opem-
 ſolē. lunā. vulcanū. lucē. r̄ q̄-
 uſqz alios: inter q̄s etiaz deā
 cloacinā felicitate neglecta
 Et qd numa tot deos r̄ tot
 deas ſine iſta: An eā forte in-
 tāta turba videre nō potuit
 Hoſtilius certe rex deos et
 ipſe nouos pauorē atqz pal-
 lozē: p̄pitiā dos nō introdu-
 ceret ſi deā iſtā noſſet aut co-
 leret p̄tē q̄pe felicitate oīs
 pauor r̄ palloz nō p̄pitiatus
 abſcederet: ſp̄ pulſus aufuge-
 ret. Deinde qd eſt b̄ q̄ iā ro-
 manū imperiū longe lateqz
 creſcebat: r̄ adhuc nemo fe-
 licitatē colebat. An ideo grā-
 dius imperiū: q̄ felicitus fuit
 Nā quō ibi eſſet d̄a felicitas:
 vbi d̄a nō erat pietas. Pie-
 tas em̄ d̄a eſt: verax veri dei
 cultus: nō cultus falſoz tot
 deoz quot demonioz. Sed
 r̄ poſtea iam in deoz nūerū
 felicitate ſuſcepta: maḡ bel-
 loz ciuiliū infelicitas ſubſe-
 cuta eſt. An forte iuſte eſt in-
 dignata felicitas q̄ r̄ tā ſero

um libro. ij. de fa-
 ſtis. feſtū fauni
 ſm̄ ouidiuz libro
 ſecūdo de faſtis
 celebrabat in fe-
 b̄uario. Lyberis
 nū vero qui fuit
 rex nonus poſt
 aſcanium. r̄ ſubi-
 merſus in fluuiū
 qui tunc albuſ
 vocabatur. poſt-
 ea vero ab ipſo
 tyberis nomē ac-
 cepit. cum fecit
 forſan credēs cū
 inter deos trāſta-
 rum. r̄ eſſe numē
 illius fluminis
 cuius v̄ſus rome
 valde fuit neceſ-
 ſarius.
 d Ut quid tit⁹
 ſacius. Iſte titus
 vt poſuit ſupra
 libro tercio cap.
 xij. regnauit cuz
 romulo. r̄ p̄uus
 fuit dur ſabino-
 rum. qui multos
 deos addidit. et
 inter ceteros clo-
 acinam. id eſt de-
 am cloacoz.
 e Ut quid nu-
 ma rē. Iſte numa
 fuit poſterior ro-
 mulo ſuccedens
 ei immediate in re-
 gno.
 f Hoſtilius cer-
 te rex. Iſte hoſti-
 lius ſuccellit im-
 mediate nume. r̄ dicitur eſt tullus hoſtilius. qui cum
 bellum haberet contra fidenates. ſicut narrat titus li-
 uius libro p̄mo. de v̄bis origine. r̄ confidens de du-
 ce albanoz cum in auxilium ſui vocaſſet cū gente ſua
 dur ipſe cum gente ſua inſtanti p̄lio ſe ſubtraxit. p̄-
 cuſſus igitur tullus hoſtilius timore. pauore r̄ pallo-
 re templa deuouit. vt pauor r̄ pallo-
 re a ſuo exercitu rece-
 derent. r̄ hoſtes inuaderent. g Sed r̄ poſtea iam
 in deoz numez felicitate rē. Hic ſciendū q̄ felicitas
 recepta eſt in numero deoz tempore luculli. vt dicitur
 eſt qui fuit tempore p̄m̄ belli ciuilis ſc̄z inter ſyllam
 r̄ marium. ſed ſecuta ſunt poſta bella plus q̄ ciuita-
 tidelicet inter tullium ceſarem r̄ pompeij. r̄ inter au-
 guſtum r̄ antonium rē.

Quis enim fe-
rar. Sciendum
q̄ poete dixerūt
sine consensu de
oz iouem nō ful-
minare. sed tamē
per se omnia bñ/
ficia p̄stare. vñd
q̄dam erant dñi q̄
rū sensum iup/
piter requirebat
z isti erant dñi p̄/
ceres. q̄ a varro/
ne selecti dicebā/
tur. quos aug⁹
vocat deos con/
sentientes.
Iuppiter cede-
ret. Hoc dicit
q̄ iuppit̄ habuit
tēpluz in vertice
collis capitolini
q̄d tēplū capito/
liū dicit̄ ē. Dicit
aut̄ iouē voluisse
cedere felicitati.
quia felicitas sui
per oia a quocū/
q̄ amat z opraf-
k. Dō ei fecerūt
tres dñi. Dic-
sciendum q̄ sicut
narrat̄ titus liur⁹
de origine vrbis
lib. j. tarquinius
supbus vltimus
rex romanoz vo-
lens p̄struere tē/
plū ioui in supre
ma pte mont̄ tar/
peij. q̄ postea ca/
pitolinus dicit̄
est. a capite hūa/
no ibi inuēto. cū
templi iaceret sū-
damēta z inren-
deret locum ioui
exclusis dijs. h̄s
totaliter deputa-
re. in quo tñ erāt
p̄bana multozuz
deoz alioz. vo-
luit tēpla illoz
deoz p̄phanare.
Sed deus termi-
nus resistit. vt di-
cit titus. nec vo-
luit suū tēpluz
p̄phanari. De
marce dō z iuuen-
sate que est dea in-
uenturis nō facit

z nō ad honore s̄ ad p̄tume-
liam potius iuitata est. vt cū
ea coleret̄ p̄apus. z cloacina
z pauoz. z palloz. z febris. et
cetera nō numina colendo-
rū. s̄ crimina colentium. Ad
extremū si cū turba idignis-
sima tanta dea colenda visa
est. cur nō vel illustrius cete-
ris colebat̄. Quis enīz se-
rat q̄ neq̄z in̄ deos p̄ntes
q̄s dicit̄ in p̄siliū iouis adhi-
beri. nec inter deos q̄s sele-
ctos vocant felicitas p̄stru-
ta est. vt tēplū aliq̄d ei fie-
ret quod z loci sublimitate z
operis dignitate p̄merneret
Lur em̄ non aliquid melius
q̄ ipsi ioui. Nam neq̄z etiā io-
ui regnū nisi felicitas dedit.
si tñ cū regnaret felix fuit. et
potior ē felicitas regno. He-
mo em̄ dubitat facile inueni-
ri hoīem q̄ timeat se fieri re-
gem. nullus aut̄ inuenit̄ qui
se nolit esse felicē. Ipsi ergo
dij si p̄auguria vel quolibet
modo eos posse p̄suli putāt.
de hac re p̄sulerent. vt z vel-
lent felicitati loco cedere. si
fore alioz edibus vel alta-
ribus iam fuisset locus occu-
patus. vbi edes maior atq̄
sublimior felicitati p̄strueret̄
etiam ipse iuppiter cederet
vt ipm̄ verticem collis capito-
lini felicitas potius obti-
neret. Non em̄ quispiā resi-
steret felicitati nisi quod fie-
ri nō potest. q̄ esse vellet in-
felix. Nullo mō omnino si con-
sulere faceret iuppiter q̄d
ei fecerūt tres dij. mars. ter-
minus. z iuuentas. q̄ maiori
z regi suo nullo modo cede-
re loco voluerūt. Nam sicut
habent eoz littere. cum rex
tarquinius capitolii fabrica-
re vellet. cūq̄ locū q̄ ei digni-
oz aptioz videbatur a dijs
alijs cerneret p̄occupatum.
non audens aliquid contra
deoz facere arbitriū. z cre-

dens eos tanto numini suo
q̄ principi voluntate cessu-
ros. quia multi erāt illic vbi
capitolium p̄strutū est. pau-
guriū quesuit. vtrū p̄cede-
re locū vellet ioui. atq̄ ipsi
inde cedere. om̄s voluerunt
p̄ter illos quos cōmemora-
ui. martem. terminū. iuuen-
tatē. atq̄ ideoz capitolii ita
p̄strutū est vt etiāz isti tres
intus essent tam obscuris si-
gnis. vt hoc vix hoīes doctis-
simi scirent. Nullo modo igit̄
tur felicitatē iuppiter ipse cō-
temneret. sicut a termino.
marte. iuuentate. cōtemp-
tū est. Sed ipsi etiam q̄ nō cesse-
rant ioui. p̄fecto cederent
felicitati que illis regem fe-
cerat iouem. Aut si nō cede-
rent. nō id cōtemptu eius sa-
cerent. sed q̄ in domo felici-
tatis vel obscuri esse maller̄.
q̄ sine illa in locis p̄p̄ijs emi-
nere. Ita dea felicitate in lo-
co amplissimo z celsissimo cō-
stituta discerent ciues vñd
omnis boni voti petendum
essz auxiliū. Ac sic ipsa sua
dente natura alioz deozum
superflua multitudine dere-
licta. coleret̄ vna felicitas.
vni supplicaretur. vnius tē-
plū frequentaret̄ a ciuibus.
q̄ felices esse vellet. quozū
essz nemo qui nollet. atq̄ ita
ipsa a seipsa peteret. que ab
om̄ibus petebat̄. Quis em̄
aliquid ab aliquo deo nisi fe-
licitatem velit accipere. vel
quod ad felicitatē existimat
pertinere. p̄inde si felici-
tas habet in potestate cum
quo hoīe sit. habet autem si
dea est. que tandem stulticia
est. ab aliquo eam deo pete-
re. quam possis a seipsa im-
petrare. Hanc ergo sup̄ de-
os ceteros honorare etiam
loci dignitate debuerūt. Si-
cut em̄ apud ipsos legitur.
romani veteres nescio quē

mentionē. Quidē
us etiāz lib. ij. de
fastis. vbi agit d̄
festo termini q̄
celebrabat̄ in fe-
buario dicit̄ idē.
Nescio quēz
sumanū. Iste su-
manus fuit plu-
ro de⁹ inferni fra-
ter iouis maximi.
dicit̄ sumanus
q̄ si sumanus inter-
manes. id est de-
os inferoz. Dui-
tus festū s̄m̄ ou-
dium lib. vj. d̄ fa-
stis celebrabat̄ in
tunio. cui tēpluz
fuit p̄strutū co-
tpe quo romani
bellū gesserūt cō-
tra pyrribū reges
epirotaz. Tñ d̄
cit ouidi⁹. Red-
dita quisquis is-
est sumano tēpla
ferunt. Tunc cū
romani pyrribē
timendus eras.
Duc aut̄ verbo
ouidi⁹. quisquis
is est. videt̄ bea-
tus aug⁹. concor-
dare dicens. Ne-
scio quē sumanū.
z. m̄ in hoc vi-
dent̄ discordare.
quia ouidius d̄-
cit tēplū sumanū
no p̄strutū tēpe
pyrribi regis qui
fuit diu post re-
ges etactos. tar-
quinius vero rex q̄
fuit p̄s p̄strutū
tēplū ioui. de q̄
dicit̄ hic aug⁹. q̄
postq̄z ioui con-
strutū est tēpluz
sublime perijt fe-
re memoria sum-
mani. S̄z potest
esse q̄ sicut dicit̄
aug⁹. post tēpluz
illud solenne iou-
is minus cura
uerūt de sumano
sic q̄ fere perijt
mōtia eius tenu-
pore vero pyrribi
regis romani vō

lentes q̄ mēoria eius non periret sed renouaretur p̄struerēt sibi tē plum nouū.

La. XXIII

Iber autem corum. In hoc caplo ostendit beatus augustinus quod cultores multorum deorum assignant rationes nom̄ quibus noiant deos suos. Dicunt enim quod noiant eos ab effectibus eorum et dupliciter: quod quibus noiant deum aliquem a re qua efficit. sicutentes aliquantulum nomen dei a nomine ipsius rei. sicut a bello bellonam nominant deam belloy. quadoq̄ uolunt eodem nomine equiuoce. sed per ipsam quam deus dat et facit et per ipso deo vel dea sicut pecunia quandoq̄ accipitur per ipsam moneta. quandoq̄ pro dea que monetam dat.

La. XXV.

Iam iam humana. In hoc caplo ex ratione nom̄ quibus dii noiantur arguit beatus augustinus contra multitudinem deorum pbans duo vices eorum impotentiam et etiam multitudinem esse superfluam. Neq̄ ipsum iouem. Hoc dicit augustinus propter ludos sceni

summanū cui nocturna fulmina tribuebant coluerunt magis q̄ iouem: ad quem diurna fulmina pertinebant. Sed postq̄ ioui templū insigne ac sublime constructum est: propter edis dignitatem sic ad eum multitudo confluxit: ut vix inuenias qui summani nomen quod audire non potest: se saltem legisse meminerit. Si autem felicitas dea non est quonia (quod verum est) munus est dei: ille deus querat qui eam dare possit: et deorum falsoy multitudo noxia relinquat: quaz stultorum hominum multitudo yana sectat: dona dei deos sibi faciens: et ipsuz cuius ea dona sunt obstinatione superbe voluntatis offendens. Sic enim carere non potest infelicitate qui tanq̄ deam felicitatem colit: et deum datorē felicitatis relinquit: sicut carere non potest fame qui panem pictum lingit et ab homine quod verum habet non perit.

Capitulum XXIII.

Iber autem eorum rationes considerare. Utq̄ adeo: ne inquirunt maiores nostros insipientes fuisse credendum est: ut hec nesciret munera diuina esse non deos. Sed quonia sciebant nemini ista nisi aliquo deo largiente concedi: quorum deorum noia non inueniebant: earum reruz noibus appellabāt deos: quas ab eis sentiebant dari: aliqua vocabula inde sicutentes: sicut a bello bellonam nūcupauerunt non bellum: sicut a cuius cuminā non cunam: sicut a segetibus segetiam non segetem: sicut a pomis pomonam non pomū: sicut a bobus bobonā non bouem: aut certe nulla vocabuli declinatione sicut res ipse nominantur:

ut pecunia dicta est dea que dat pecuniam: non omnino pecunia dea ipsa putata est. Ita virtus que dat virtutes honoz qui dat honorem: concordia que concordia: victoria que victoriam dat. Ita inquit cum felicitas dea dicitur: non illa que datur: sed nomen illud attendit a quo felicitas dat. Ita nobis redita ratione: multo facilius eis quorum cor non nimis obduruit: persuadebimus fortasse quod volumus. La. XXV

I enim iam humana infirmitas sensit non nisi ab alio deo dari posse felicitatem: et hoc senserunt homines qui tam multos colebant deos: in quibus et ipsum eorum regem iouem quia nomen eius a quo daretur felicitas ignorabāt et ideo ipsius rei noie quam credebant ab illo dari eum appellare voluerunt. Satis ergo indicant nec ab ipso ioue dari posse felicitatem quam iam colebant: sed utiq̄ ab illo quem noie ipsius colendum esse censebant. Confirmo prius a quodam deo quem nesciebant: et eos credidisse dari felicitatem. Ipse ergo querat: ipse colatur: et sufficit. Repudietur strepitus innumerabilium demoniorum. Illi non sufficiat hic deus cui non sufficit munus eius. Illi inquam et non sufficiat ad colendum deus dator felicitatis: cui non sufficit ad accipiendum ipsa felicitas. Lūi autem sufficit: non enim habet homo quid amplius optare debeat fuit vni deo dator felicitatis. Non est ipse quem noiant iouem. Nam si eum datorem felicitatis agnoscerent: non utiq̄ aliorum vel aliam a quo daretur felicitas: noie ipsius felicitatis inquirerēt. b Neq̄ ipsum iouem

cos q̄ celebrabantur in honore eorum. et tamen ibi recitabantur crimina deorum et precipue iouis summi. Et hoc patet ex tragedia prima senecę in qua de iuno p̄iur iouis de multis pelibus iouis et carū filijs conquerit. tragedie vero in scenicis ludis recitabantur. De criminibus etiam iouis dicit isidorus. viij. etymologia rum sic. Hunc p̄ uato titulo. id est singulari sibi iouem optimū dixerunt. dum fuisset incestus in suis. impudicus in extraneis. quem modo thauy fingunt. propter europę rapum. fuit enim in nauis cuius insigne erat thaurus. mo danæa per imbrem aureum appetisse concubium. ubi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam. modo in similitudine aquile propter quod puerum ad stuprum rapuerit. modo serpentem. quia reptauerit. et cygnū quia cantauerit. et ideo iste non sunt figure sed plane de veritate scilicet. Dec isidorus. Quantū ad europam de qua loquit isidorus. sciendum quod ipse isidorus lib. iij. dicit quod europę fuit filia agęnonis regis libyę id est africę quia iuppiter ab africa rapam cretat

Iou q̄ dat felicitatem ipi nesciebant

pbat p̄p̄rietas et naturas deorum p̄p̄ria

aduerit. et tertia partem orbis ad eius nomine appellauit. De hoc fabula fingitur. q[uod] iuppiter conuersus in bouem pulcherrimum apparuit europa iuxta mare ubi solebat spaciari. cuius pulchritudinem admirata et tangens dorsum eius. cum cum placidum inuenisset ascendit dorsum eius. qui statim ingressus mare transportauit eam in cretam. Opinionem tamen aliam de rapto europa potest Augustinus infra libro. xvij. ca. xij. De danai vero de qua loquitur isidorus que se fuit vxor acrisij. dicit supra libro ij. cap. vij. Puer vero quem fingitur rapuisse fuit ganymedes filius trois regis troianorum. de quo fingitur q[uod] iuppiter fecit cum sibi pincernam in celo qui et aquarum dicit. fm ouidiu libro. iij. de fastis de cuius rapto loquitur etiam ouidius libro. x. metamorphoseos Item fingitur de ioue q[uod] ipse concubuit cum leda vxore tyndari in forma cygni. et genuit ex ea duos geminos scilicet castorem et pollucem. Item cum alcone na vxore amphythyonis. et genuit ex ea herculem nobilissimum virum.

Capitulum. XXVI.

Ed fingebar hec homerus etc. In hoc capitulo ponit Augustinus responsionem tullij ad crimina que toti obijciuntur et reprobat eam. Dicit enim tullius hec fuisse ficta ab homero. contra quem dicit Augustinus q[uod] in ludis scenicis qui inter res diuinas ponuntur et a dijs expectantur huiusmodi crimina recitantur. gestibus et moribus corporum. Varro autem posuit ludos scenicos. ut habetur infra caplo. xxxj. inter tres diuinas.

Titio latino rustico etc. Quod narrat hic Augustinus dicit Titus Livius de origine vrbis libro secundo contigisse decimonono anno post reges etatos. Hoc etiam narrat Valerius libro. j. ca. v. Quod hic narrat Augustinus et Titus. videlicet q[uod] cum ludi circenses quodam die deberent celebrari. quidam patrisfamilias suum suum mane in eodem loco in quo debebant celebrari. scilicet in circo. verberibus celsum duxit ad supplicium antequam ludi inciperent credens q[uod] in hoc non derogaretur religioni. Sed postmodum iuppiter cuidam viro latino apparuit in somniis dicens sibi ludos illos eo die celebratos displicuisse propter factum patrisfamilias. qui seruum suum sic eo die et loco tractauit. et nisi culpa illa purgaretur instauratio non nouo ludorum ciuitas et gratue sentiret in eodem modum. Procepit igitur illi viro latino ut hec consulis nunciaret. qui punctus est propter negligentiam et contempnam sicut hic recitat Augustinus. et per littera. De ludis circensibus quales sunt dicitur est supra libro. j. ca. xxxj. Et notandum q[uod] quauis ludi de quibus hoc mirabile narratur fuerint circenses fm titum liuum et valerium. Ludi vero in quibus turpia recitabant fuerint scenici et non circenses. tamen Augustinus pro eodem habet quantum ad propositum pertinet utrosq[ue] ludos. quia utriusq[ue] dijs expectati sunt. et in ludis scenicis recitabantur turpia. in ludis vero circensibus credebantur quedam que videbantur insania. et generaliter omnes ludi eorum reprochensibiles erant. Unde dicit Isidorus libro. vij. etymologiarum loquens de ludis gentiliu. Dec quide[m] spectacula demonu iustis instituta sunt.

dum q[uod] quauis ludi de quibus hoc mirabile narratur fuerint circenses fm titum liuum et valerium. Ludi vero in quibus turpia recitabant fuerint scenici et non circenses. tamen Augustinus pro eodem habet quantum ad propositum pertinet utrosq[ue] ludos. quia utriusq[ue] dijs expectati sunt. et in ludis scenicis recitabantur turpia. in ludis vero circensibus credebantur quedam que videbantur insania. et generaliter omnes ludi eorum reprochensibiles erant. Unde dicit Isidorus libro. vij. etymologiarum loquens de ludis gentiliu. Dec quide[m] spectacula demonu iustis instituta sunt.

pindē nīl debet esse christiano cū circensī infantia cuz impudicitia theatri. 7 cū amphitheatri crudelitāte. atq; cū atrocitate arene.

Ca. XXVII.

Elatum est in litteris

In hoc capitulo reprobat beatus augustinus doctores romanorum qui nuntiant ipsam veritatem de diis ab eorum cultoribus celare et falsis tantibus quibusdam seducere. Quales erant sceuola pontifex et varro qui de diis multa scripserunt falsa in excusatione deorum quos tamen excusare non possunt. quādiu ludraucto: itate maior dijs celebrantur. in quibus eorum crimina decantantur. De sceuola de quo fit mentio dicit valerius libro. viij. caplo. viij. eū bene ac diu in ra cinium et certimonias deorum ordinasse.

Superflua non nocent. Solent dicere iuris periti q; abūdas cautela nō nocet quia de supabundanti potest q; accipere illud qd est sibi necessariū et residuum si vūdeatur relinquere.

Hec inquit non esse deos. Hic tangit augustinus ea que sceuola docuit esse in dicis

ludi cogentibus numinibus: iussu senatus instaurabant. In illis ludis corruptorem pudicitie iouem: turpissimi histriones cantabant: agebant: placabant: si illud fingebatur: ille irascebat. Si autē suis criminibus etiam fictis delectabatur: quando coleretur: nisi diabolo seruiretur? Ita ne iste romanum conderet: dilaret: conseruaret imperium: quouis romano cui displicebant talia abiectior: Iste daret felicitatem: qui tam infeliciter colebatur: et nisi ita coleretur: infelicius irascebat.

Capitulum XXVII.

Elatum est in litteris doctissimi pontificem sceuolam disputasse et tria genera tradita deorum: vnum a poetis: alterum a philosophis: tertium a principibus ciuitatis. Primum genus nugatorum dicit esse: q; multa de dijs fingantur in digna. Secundum nō congruere ciuitatibus q; habeat aliqua superuacua: aliqua etiam que obsint populis nosse: de superuacuis nō magna causa est. Solet enim et a viris peritis dici: **S**uperflua nō nocent. Que sunt autem illa que prolata in mltitudine nocent? Hec inquit non esse deos herculem esculapium: castorem: pollucem. Proditur enim a doctis q; homines fuerint: et humana conditione defecerint. Quid aliud q; eorum qui sint dii non habebant ciuitates vera simulacra q; verus deus nec sexum habeat nec etatem: nec definita corporis membra? Hec pontifex nosse populos non vult: nam falsa esse nō putat. Expeditur igitur existimat falli in religioe ciuitates. Quod

dicere etiam in libris rerum diuinarum ipse varro nō dubitat. Preclara religio: quo confugiat liberandus infirmus: et cum veritate qua liberetur inquirat: credatur ei expedire q; fallitur. Poeticum sane deorum genus: cur sceuola respuat eisdem litteris nō tacetur: quia sic videlicet deos desomant vt nec bonis hominibus cōparentur cum alijs faciūt fūdari: alij adulterari. Sic item inquit aliquid aliter turpiter atq; in epte dicere aut facere: tres inter se deas certasse de premio pulcritudinis: victas duas a venere troiam euertisse: iouem ipsum conuertisse in bouem aut cygnum vt cū aliqua concūbar: deam homini nubere: saturnum filios deuorare. Nihil deniq; nosse confingi miraculorum atq; vitiorum quod non ibi reperiat: atq; a deorum natura longe absit. Sceuola pontifex maxime: ludos tolle si potes: p̄cipe populis ne tales honores dijs immortalibus deferat: vbi crimina deorum libeat mirari: et que fieri possunt placeat imitari. Si autem tibi responderit populus: vos nobis importastis ista pontifices: deos ipsos roga quibus instigantibus ipsa iussistis: ne talia sibi iubeat exhiberi. Que si mala sunt: et p̄pterea nullo modo de deorum maiestate credenda: maior est deorum iniuria de quibus impune fingunt. Sed non te audiunt: demones sunt: praua docent: turpibus gaudent: nō solum nō deputat iniuriā si de illis ista fingant: sed eam p̄fus iniuriā ferre nō possunt: si p̄ eorum solēnia nō agant. Jam vero si aduersus eos iouem interpelles: maxie ob eā causam

philosophorum su perflua. videlicet q; hercules et castor et pollux de quibus supra ca. xxv. dixi. Similiter esculapius. de quo supra libro. iij. cap. xij. dixi. et tales nō erant dii. Aliud est superfluum videlicet q; eorum qui sunt dii veri ciuitates nō habent simulacra conuenientia. eo q; dii nō habent serus nec masculinum nec feminū. nec etatem iuuenilem nec senilem. nec corporis membra. sicut simulacra representant.

Lum alium faciunt furari. s. mercurium que fingunt deum furum. alium adulterari. sicut iouem et marcem. vt supra in hoc libro dictum fuit.

Tres inter se deas. De isto certamine deari dixi supra libro primo caplo. iij. et libro. iij. caplo xxv.

Iouem ipsum conuertit in bouem. De istis que tangit iouem dixi supra ca. xxv.

Deam homini nubere. De hoc dixi supra libro iij. ca. iij.

Saturnum filios deuorare. Hanc fabulam narrat ovidius libro. vi. de fastis. Isidorus vero libro. viij. etymologiarum dicit q; saturnum a tempore longitudinis

ne dicitur. eo q̄ saref annis. Unde greci dicunt ipm esse tempus. quod filios suos deuorat. hoc est anus quos pducit in se reuoluit. vel quia semina vnde oriuntur iterum redeunt. De hoc augustinus infra libro vii. capitulo. viij. Caplm. XXVIII.

nullo igitur modo diuinales qui talibus placantur. In hoc capitulo concludit beatus augustinus expus omnis q̄ diuinales non potuerunt augere imperium. et hoc etiam confirmat quia si potuissent potius aurissent imperium greco rum. quia greci ludis scenicis deos melius coluerunt sicut supra libro ij. ca. xij. ostendit beatus augustinus.

b Quauis deum aurinum non colerent. De deo esculano. id est deo cris. et deo argentino et aurino dicit augustinus sup libro isto capitulo. xxi.

Ca. XXVII.

nullo modo qualis est. In hoc capitulo reprobat beatus augustinus auguria vel auspicia romanorum. et precipue auspiciam illam de quo superius libro isto ca. xxiij. dictum est. Uocatur autem auspiciam diuinatio que solet fieri in principio aliquid operis seu antequam inchoetur opus de euentu futuro. et solebat iudicium de euentu futuro sumi ex inspectione auium

quia eius plura crimina ludis scenicis actitant. nonne etiam si deum iouem nuncupatis a quo regitur totus atq; ad ministras hic mundus: eo illi sit a vobis maxima iniuria quod cum istis colendum putatis: eorumque regem esse perhibetis?

Ca. XXVIII.

nullo igitur modo diuinales qui talibus placantur vel potius accusant honoribus: ut maius sit crimen quod eis falsis oblectantur: quam si de illis vera dicerent: romanum imperium augere et conseruare potuissent. hoc enim si possent: grecis potius donum tam grande conferrent qui eos in huiusce modi rebus diuinis: hoc est ludis scenicis honorabilius digniusque coluerunt: quando et moribus poetarum his quibus deos dilacerari videbant: se non subtraxerunt: dando eis licentiam male tractandi homines quos liberet: et ipsos scenicos non turpes iudicauerunt: sed dignos etiam preclaris hominibus habuerunt. Sicut autem potuerunt auream pecuniam habere romani: beatus augustinus deum aurinum non colerent: sic et argenteam haberent: sic et argenteam haberent: nec eius patrem colerent esculanum sic omnia que retexere piger. Sic ergo et regnum inuito quidem deo vero nullo modo haberent: dijs vero istis falsis et multis ignoratis siue contemptis: atque vno illo cognito et fide sincera ac moribus culto: et melius hic regnum haberent: quancumque habe-

spicium quasi suis spicium. id est inspectio auium. Augurium vero dicebatur omnis diuinatio sumpta ex garritu auium. Auspicium vero dicebatur solus quod fiebat in principio. ut dictum est. et ideo auspiciam quoniam ponit in principio vel inchoatione aliquid rei. Et factum hic duo. quod primo reprobat illud auspiciam ad sui totalitatem. Secundo ibi. hanc autem quod ipse vniuersum reprobat ipse quod ad omnes suscipies. Reprobat autem ipse primo in distincte finem sui totalitatem dupliciter. Tunc quod si auspiciam illud verum esset tunc habuerit iouem pro hoste et aduersario. quod interpretati sunt quod ideo mars terminus et iuuentas. id est dea iuuentum non cesserunt ioui. quod per hoc signat quod romani non cederent hostibus suis. Tum quod si auspiciam illud verum tunc christiani non expulerunt deos. nec contrastrauerunt terminos imperii. et persequens non habent materiam detrahendi regibus christianis.

rent: et post hoc acciperent sempiternum: siue hic haberent siue non haberent.

Amil. Ca. XXIX.

nullo modo quale est quod paulo ante commemorauit: pulcherrimum auspiciam fuisse dixerunt: martem et terminum et iuuentatem: nec ioui regi deorum loco credere voluissent. Sic enim inquitur significatum est martem gentem. id est romanam nemini locum quem teneret daturam: romanos quoque terminos propter deum terminum neminem commutaturum: iuuentatem etiam romanam propter deam iuuentatem nemini esse cessuram. Et videant ergo quod habeant istum regem deorum suorum et datorem regni sui: ut ei auspiciam istam pro aduersario ponant: cui non cedere pulchrum esset: quancumque hec si vera sunt: non habent omnino quid timeant. Non enim confessuri sunt quod dijs cesserunt christo: quod ioui cedere noluerunt. Saluis quippe imperii finibus: christo cedere potuerunt: et de sedibus locorum: et maxime de corde credentium. Sed antequam christus veniret in carne: antequam ista denique describerent que de libris eorum profertur: sed tamen postea quod factum est sub rege tarquinio illud auspiciam: aliquotiens romanus exercitus susus est: hoc est versus in fugam: falsumque ostendit auspiciam quod iuuentas illa non cesserit ioui: et gens martia superantibus atque irruentibus gallis in ipsa urbe contrita est: terminum iniqui deficientibus multis ab haniabile ciuitatibus in angustiis fuerat coartati. Ita

aug. hic duo. quod primo reprobat illud auspiciam ad sui totalitatem. Secundo ibi. hanc autem quod ipse vniuersum reprobat ipse quod ad omnes suscipies. Reprobat autem ipse primo in distincte finem sui totalitatem dupliciter. Tunc quod si auspiciam illud verum esset tunc habuerit iouem pro hoste et aduersario. quod interpretati sunt quod ideo mars terminus et iuuentas. id est dea iuuentum non cesserunt ioui. quod per hoc signat quod romani non cederent hostibus suis. Tum quod si auspiciam illud verum tunc christiani non expulerunt deos. nec contrastrauerunt terminos imperii. et persequens non habent materiam detrahendi regibus christianis.

b Aliquatenus romanus exercitus susus est. De hoc dictum est sup libro ij. ca. xxv.

c Et gens martia superantibus. Hec romani dicebantur martia. quod bellicosa fuit. mars autem est deus bellis. et quod romani aduersum vobis romanis dixerunt et Marte gentium. Quod ipse contrita fuit a gallis. dictum fuit sup libro ij. ca. xxv.

d Deficientibus

multis rē. De hoc dicitur fuit supra li. ii. ca. xix
 e Aliud est em̄ nō cessisse rē. Hic excludit quādam
 responsionē. Possent em̄ dicere q̄ termini nō cessent
 quicquid ad r̄pus termini romani imperij artati fuerint
 deficientibus aliquibus ciuitatibus a romanis. tñ romani
 postmodum illas
 recuperauerūt. hāc
 r̄sionē excludit
 b. aug. di. aliud
 est nō cessisse ali
 ud vñ cesserat re
 d̄isse. f. Da
 dunt volūtate.
 rē. iste fuit elius f
 hadrian⁹ q̄ in e
 diate successit tra
 iano in igno. tra
 ianus vō sic nar
 rat eutropi⁹ lib.
 viii. vsq̄ ad idie
 fines r̄ mare ru
 bā accessit. atq̄
 ibi tres puincias
 fecit. armenā. as
 syriā. r̄ mesopo
 tamā. Idē fecit
 de datia r̄ alijs
 multis terris. ha
 drianus vō suc
 cessit ei⁹ glie r̄ fe
 licitati traiani in
 vidēs armeniaz.
 assyriā. r̄ mesopotamiā reuocauit in pristinū statum
 ac finē imperij esse voluit eutratem fluium. Idē de
 datia facere cogitauerat. sed amici eius cum deterru
 runt ne multi ciues romani barbaris traderentur.
 g Receptis quoq̄ alio tpe rē. puincia vna. s. as
 syria videt fuisse recepta. i. recuperata tpe marci anto
 niij veri imperatoris. de quo dicit eutropius li. viii. q̄
 seleuciam assyrie vrbē nobilissimā cū quadringentis
 milibus hoim cepit partibū triūpbū egit. Alia vero
 puincia sc̄ mesopotamia videtur recepta tpe galieni
 impatoris. nam eius tempore sicut narrat eutropius
 li. ix. cum ipse imperator republicam desereret in ori
 ente edonachū. perse vici sunt a fenā syria recepta
 mesopotamia. Et sic per odenochū in oriente roma
 nam imperiū defensum est. Tertia vero puincia. s.
 armenia videt recepta tpe die cletiani. nā eius tēpo
 re sicut narrat eutropius li. ix. galerius maximus cū
 narseo hominide r̄ saporis auo in armētia maiore pu
 gnauit successu ingenti. nam pulso. i. fugato narseo
 castra eius diripuit. viros. sorores. liberos cepit. et
 in finitā persarū nobilitatem r̄ ipm in vltimi regni so
 lirudines egit. b Quando iulian⁹ rē. Iste fuit
 Julianus apostata q̄ fuit propinquus tempore au
 gustini. r̄ similiter iouinianus qui iuliano immediate
 successit. nam iulianus incepit regnare fm̄ orosii. an
 no ab vrbē condita millesimo centesimo sedecimo. Jo
 uinianus vero millesimocentesimo decimo septimo.
 Arcadius vero r̄ honorius quorum temporibus fuit
 augustinus incepit regnare anno ab vrbē condita
 millesimo centesimo quadragesimo nono. Et ideo dicit

euacuata est pulchritudo au
 spicioꝝ remansit tra iouez
 ptumacia: nō deoꝝ sc̄z demo
 nioꝝ Aliud est em̄ nō cessisse
 se: aliud vñ cesares redisse.
 Quāq̄ etiā postea in orient
 talib⁹ partib⁹ hadriani volū
 tate mutati sunt termini im
 perij romani. Ille nāq̄ tres
 puincias nobiles: armenia:
 mesopotamia: assyriam per
 sarū p̄cessit imperio: vt deus
 ille termin⁹ q̄ romanus ter
 minos fm̄ istos tuebat: et p
 illud pulcherrimū auspicium
 loco non cessaret ioui: plus
 hadrianū regem hominum
 q̄ regem deoꝝ timuisse vide
 g atur. Receptis quoq̄ alio
 tempore puincijs memo
 ratis nostra pene memoria

ang. hic q̄ artatio terminoꝝ imperij pene sua memo
 ria facta fuit. quā artationē iouinian⁹ necessitate du
 ctus fecit. sed iulianus illi⁹ necessitatis causa fuit. De
 quo iuliano sciendū q̄ iulian⁹ fuit pessim⁹ idolatra. s.
 mones. magos. ariolos frequēter cōsulēs. Unde r̄ cū
 instaret bellū qd̄
 infeliciter gessit
 tra p̄sas. sicut
 narrat socrates i
 triptira historia
 apud charrā ci
 uitate in templo
 vbi occulte sacri
 ficauerat anteq̄
 in expeditōz illi⁹
 belli irer. inuenta
 fuit mulier capil
 lis suspensa extē
 sis brachijs r̄ vte
 ro aperto in cur
 ius icore victo
 riā sibi debere as
 sperit. In palas
 tio vero suo apd̄
 antiochia inuen
 te sunt ciste mul
 te plene capitis
 mortuoz. Sicut
 etiā narrat in vi
 talparruz. ipse de
 monē militi occi
 dentē ad sciscitā
 dū euentū belli. q̄ precib⁹ cuiusdā heremite decē dieb⁹
 p̄tinue in orōne p̄sistentis impedit⁹ est ne p̄cederet. tñ
 sicut narrat socrates r̄ sum demontis habuit h̄mōi.
 Nunc oēs aggredimur de victorie trophæa referen
 tes. circa flumē cilen. horum ego dux ero. belligerator
 mars. Et fuerunt ista verba demontis in p̄sona sua p
 pria r̄ alioꝝ demontū. Cū iulianus certus fact⁹ q̄ oia
 sibi p̄sere in illa expeditōe succederēt. sicut dicit hic
 aug⁹ immoderato ausu naues quib⁹ victualia exerci
 tui suo portabat succedit q̄ si cert⁹ q̄ i terris h̄mōi fact⁹
 abūderet. Hoc etiā narrat aug⁹ i tra li. v. ca. xij. Et se
 sus dictator: idē narrat. fuerit aut naues i flumē eu
 frare. q̄ iulian⁹ suū traduxerat exercitū vt subito ci
 tate ctesiphonte caper. Sicut narrat orosii li. vii. post
 q̄ a ctesiphonte castra mouit. dolo cuiusdā q̄ ad ipum
 trāsfugit i d̄ ferrū p̄ducit. vbi cū vi sitis r̄ ardore solis
 atq̄ insup labore arenaz p̄fect⁹ p̄iret exercit⁹ r̄ ipse ipa
 to: p̄ vasta deserta icauit euagal a q̄dā edre hostiū. su
 bi obuto cōto p̄cussus iterū. eutropi⁹ vō q̄ i illo bello
 die se fuisse p̄ntē. narrat li. x. dū icōsulit⁹ bellis se i se
 rit hostili manu infecerē. vj. kal. iulij. In vira sci ba
 silij legit q̄ qdā mulcs noie mercuri⁹ mortu⁹ r̄ sepul⁹ a
 b. h̄ginc missus ē ad cū inficiēdū qd̄ r̄ fec. i. Nō
 qd̄ tāto dirimēto rē. b̄ die q̄ hadrian⁹ tres puincias
 sp̄ōre dimisit. q̄z vna fuit mesopotamia. iste vō solā
 grē vnā mesopotamie r̄ oppidū p̄farū p̄cessit p̄ cōposi
 tōz int ipm r̄ regē p̄faz. k Et iouiniā inccitāt rē.
 De iouiniā q̄ r̄ xp̄iā erat narrat orosii li. vii. q̄ i isto
 discrimēte i q̄ fuit exercit⁹ romā⁹ iulian⁹ i d̄ fr̄. loc d̄ re
 licit ip̄o mortuo creat⁹ est impator. q̄ r̄ lo coꝝ iniquitate

retrosus termin⁹ cessit: q̄si
 iulianus deoꝝ illoꝝ ora: b
 culis dedit: imoderato au
 su naues iussit incendi: qui
 bus alimonia portabat: qua
 exercit⁹ destituit: mox etiā ip
 sobostili vulnere extinct⁹ in
 tantā est redactus inopia: q̄
 vt inde nullus euaderet: vn
 diq̄ hostib⁹ incurstantib⁹: mi
 lite impatoris morte turbaz
 to: nisi placito pacis illic im
 perij fines p̄stituerēt vbi ho
 dieq̄ p̄sistit: non quidem
 tanto detrimento quantum
 concesserat hadrianus: sed
 media tantum compositio
 ne deseri. Clano igit augu
 rio deus termin⁹ nō cessit io
 ui q̄ cessit hadriani volūtati
 cessit etiā iulian⁹ temeritatē r̄

Julianus apostata

capitis et hostibus circumseptus. cum nulla videret euadendi facultatem. sed cum sapore rege placere. et si pax ut putaret digni factis non necessariu pepigit. ut cum ipse cum exercitu rā ab hostibus quibus etiam locorum periculo saporem placere liberaret. nisi sibi oppidum et preterea supponens meto potantie iouinianus per-

sis concessit. **Cap. XXX.** Iero augur. et. In hoc ca. b. aug. arguit modum colendi deos per dicta ciceronis. Et facti in hoc ca. duo quod primo ostendit quod simpliciter loquendo auctoritas ciceronis sit inuolida ad aliquid certitudinaliter probandum in hac materia. Secundo ibi disputat apud eum et. recitat dicta ipsius quod sunt ad propositum. quod sufficientis auctoritatis est apud eos contra quos arguit. In sufficientiam vero auctoritatis dictorum tullii ciceronis ostendit dupliciter. primo quod facta sua repugnant dictis quod cum ipse fuerit etiam versus auguribus. non irridet auguria. Tullius. li. 5. diuinatione inducit duos. scilicet carneadem et panetium velut irrisorie quentes versus iuppiter cornicem a leua et cornu a dextera canere iussisset. Hoc querebatur. quod cornu est apertissimus ad auguria et prendit felix augurium. cornu vero infelix. si versus canat a dextris. si a sinistris est e conuerso fin opinionem augurum. Secundo arguit insufficientiam auctoritatis tullii. quod ipse tanquam academicus negat omnem certitudinem cognitiōis. Dicunt autem academici philosophi quidam quod nihil certum esse dicebatur sic dicti ab academia villa platonicis. vel ab academia schola platonicis ubi incepit philosophia ista. Isti vero fuerunt academici noui. inter quos et academicos veteres qualis sit distinctio. patet infra li. xix. ca. ij. Contra academicos vero istos scripsit augustinus tres libros. b. Disputat apud eum et. de natura deorum inducit quatuor luciliū balbū disputatē et loquentē. cuius verba licet videantur dicta in persona quatuor luciliū. non in rei veritate sunt ipsius tullii. Et sciendum quod b. aug. in isto ca. ponit duas auctoritates tullii. quarum prima incipit ibi. videtis ne igitur et. finita est exclusiue. Et habent li. ij. de natura deorum

Roma. 1.

Tullius de natura deorum. 2.

iouiniani necessitati. Videtur hec intelligentiores quibus resque romani. contra fluctu dinē ciuitatis quod demōicis ritibus fuerat obligata: pax valebat: quod et ipsi etiam si illa vana esse sentiebatur: nature tamen rerum sub vniuersi veri dei regimine atque imperio constitute: religiosum cultum quod deo debet exhibendum putabant seruientes: ut ait apostolus: creature potius quam creator: quod est benedictus in secula. huius veri dei erat auxilium necessarium a quo mitterentur sancti viri et veraciter pii: qui per vera religionem morerentur ut falsa viuētib' tollerent. **Ca. XXX.** Iero augur irridet auguria: et reprehendit homines corum et cornicule vocibus vite consilia moderantes. Sed iste academicus quod omnia esse pretendit incerta: indignus est quod habeat ullam in his rebus auctoritatem. b. Disputat apud eum quatuor lucilius balb' in secundo de deorum

parū ante finem. Quod autem hic dicitur. Et cum ipse suppositiones ex naturis rerum et. est augustinus reprobans ciceronem. in hoc quod cicerone reprobat suppositiones vulgi et ipsemet tamen multas superstitiones inserit in libro suo. sed eas inserit tanquam phisicas et ex philosophia naturali ortu habentes. quas augustinus supra libro isto ca. ix. et. x. et. xij. reprobauit. Superstitiones autem vocat omnes cultus superstitiosus quod cumque modo superfluis. siue ex superstitione eorum que coluntur. siue eorum que in cultum assumunt. siue eorum modo assumenda. Hoc cum istud intelligitur nomen superstitionis. vnde etiam nomen originem habuerit de quo diuersimode sentiunt scriptores. ut infra iam dicitur. Et opponit superstitionem religioni. siue vicium quod consistit in superabundantia opponit virtuti. sicut per diglitas liberalitatem et forme enim et. hoc dicit tullius vel ironice. quasi dicens. Ista sunt nobis ignota. Et ideo qui simulacra ad illorum imitationem faciunt. et genealogias deorum affirmant. male errant. d. Accipimus enim et. Et que hic tangit tullius accepit ex communi opinione vulgi et scriptura poetarum que de diis non sunt credenda.

natura libro: et cum ipse suppositiones ex natura rerum vel phisicas et philosophicas inserat: indignat tamen institutioni simulacrorum: et opinionibus fabulosis ita loquens Videtis ne igitur ut a phisicis rebus bene atque utiliter inuentis ratio sit tracta ad comenticios et fictos deos? Queres genuit falsos opiniones erroresque turbulentos: et superstitiones pene aniles. Et forme enim nobis deorum et erates et vestitus ornatusque noti sunt: genera preterea: coniugia: cognationes: omniaque traducta: ad similitudinem imbecillitatis humane: nam et perturbatis animis inducuntur. Accipimus enim deorum cupiditates: egritudines: iracundias. Nec vero ut fabule ferunt dii bellis illisque caruerunt. Nec solum ut apud homerum duos exercit' prarios alij dii ex alia parte defenderent: sed etiam

nobis ignota. Et ideo qui simulacra ad illorum imitationem faciunt. et genealogias deorum affirmant. male errant. d. Accipimus enim et. Et que hic tangit tullius accepit ex communi opinione vulgi et scriptura poetarum que de diis non sunt credenda. Nec vero ut fabule ferunt et. Reprobat tullius fabulas poetarum qui fingunt deos belligerasse. sicut Homerus fingit de bello troiano. quod dii troianorum zelabant pro troianis contra grecos. et dii grecorum pro grecis contra troianos. et defendit quilibet partem suam. Unde ex parte grecorum finguntur fuisse Juno et Neptunus. ex parte Troianorum Venus cum alijs dijs amicis suis. sicut patet per virgilium. x. eneidos in multis locis. et de hoc etiam tacitus fuit supra libro primo capitulo tertio. De bello etiam deorum contra se inuites pro partibus quas fouebat facit virgilius mentionem libro secundo eneidos. Et Quidius loquens de Hectoris troiano duo decimo metamorphoseos dicit sic. Hector: adit. secumque deos in prelia ducit. Et eodem modo finerunt poete. quod dii bellabant contra gigantes qui titanes dicti sunt. Ipsi enim ut fingit volentes deos de celo pellere accumulabant

homeri Iliade

de deo. b Ego ista conijcere rē. Tule dicere q ea q immediate an dixerat de mente varronis debuerat credi q solū ex p̄tectura qdā r̄ conijcēdo mēte varrois dixisset. nisi ad h̄ haberet exp̄sse dicū varronis. qd̄ euidens indicat mēte ei.

c Et iō grecos rē. Tbe lere sunt purga tōnes quedā de q bus infra li. x. c. tr. pl̄ dicef. my steria vocant sa cra secreta. Ista dicit varro gre cos taciturnitatē r̄ pietib̄ clau sisse. Taciturni tate quidē vt nō liceret de eis loq̄ pietib̄ vt nō pa teret nisi cert̄ lo cis r̄ p̄sonis eoz̄ inspectio. Quā tū ad taciturnita tē sciendū q̄ tri p̄ter videt fuisse eā quare volebat demōes r̄ sacerdo tes deoz̄ occulta ri theletas r̄ my steria. Una cau sa fuit. qz̄ faciliſ poterāt errores p̄uinci. si licuiss̄ publice de eis lo qui. s̄ disputasse.

Alia fuit qz̄ iter illa mysteria p̄ri nebant origines deoz̄ r̄ vere p̄di tiones eoz̄ q̄ co lebant. puta qua lis fuit iupp̄s et q̄s. r̄ sic de alijs d̄s. Si h̄o talia fuissent in p̄lo divulgata p̄tem p̄sissent deos. et sic fuisset ois me tus deoz̄ ablat̄. qd̄ republice r̄ eōi p̄uictui hoim plurimū nocuis set. Et p̄pter hoc sicut dicit titus liuius de v̄bis origi nelī. s̄. numma pompilius sūme necessariū credebat tū mox̄ deoz̄ populo inuiciendū. Tertia eā fuit. qz̄ pur gatōes q̄sdā faciēbāt in occulto r̄ sacrificia qdā nefā da oino que p̄ls̄ horruisset si ad eius noticiam p̄uenisset. Immolabāt eū in occulto sepiſsime in fātes r̄ mulieres p̄gnantes r̄ multa alia horrēda ad placan dū demones in occulto fecerunt. sicut p̄z̄ de Juliano cesare. supra ca. xxx. Et narrat etiā eusebius de imp̄g toze maxentio q̄ mulieres nobiles p̄gnantes ad hoc q̄ fuit r̄ eas medias diuisit. r̄ in extis infantium diuis

que ciuitatē romanā instituit se cōmemorat: vt si eā ciuita tē nouā p̄stitueret ex nature poti⁹ formula deos nomiāqz̄ deoz̄ se fuisse dedicatuz̄ nō dubitet p̄fiteri. Sed iā qm̄ in vetere p̄lo esset acceptū ab antiq̄s nominū r̄ cognomi nū historiā tenere vt tradit̄ ta ē debere se dicit. r̄ ad eū si nē illa scribere ac p̄scrutari: vt poti⁹ eos maḡ colere q̄ d̄ spicere vulg⁹ velit. Quib⁹ d̄ bis h̄o acutissim⁹ satis indi cat nō se agiri oīa q̄ si sibi tūm p̄tēptui essent: s̄ etiā ip̄i vul go despiciēda viderent nisi tacerent. Ego ista cōijcere putari debui: nisi euidēt alio loco ip̄e diceret d̄ religioib⁹ loq̄ns multa eē vera q̄ nō mō vulgo scire nō sit vtile: s̄ etiā tāetsi falsa sūt: alit̄ existima re p̄lin expediat r̄ iō grecos theletas ac mysteria tacitur nitate pietibusqz̄ clausisse. h̄ certe totū p̄siliū. p̄didit ves lut sapientii: p̄ quos ciuita tes r̄ p̄li regerent h̄aetamē fallacia miri modis maligni demones delectant q̄ r̄ dece ptōes r̄ deceptos parit̄ pos sidēt: a qz̄ d̄natōe nō liberat nisi gr̄a dei p̄ ihm xpm̄ d̄m̄ nostz̄. Dicit etiā idē auctor acutissim⁹ atqz̄ doctissim⁹: qz̄ hi soli ei vidēā animaduertisse quid esset deus: q̄ credi

26.

nationes quesunt Et ideo sacerdotes sume cauebant ne ipsorum misteria r̄ thelere proderentur. Propter quod r̄ simulacrum quoddam erat fere in omni tenu plo vbi colebatur isis r̄ serapis. quod digito labijs p̄ presso monere videbatur vt silentium fieret. vt scilicet homies eos fuis

derūt cum esse animam: mo tu acratione mundum gu bernantez: ac per hoc r̄ si nō dum tenebat quod veritas habet: deus em̄ verus non anima: sed anime quoz̄ est effector r̄ conditor: tamen si contra p̄iudicia consuetu dinis liber esse posset: vnum deū colēdū fateret atqz̄ sua deret motu acratione mun dum gubernantez: vt ea cū illo de hac re questio rema neret: qz̄ cum diceret eē ani mam nō potius r̄ anime cre atorem. Dicit etiā antiquos romanos plusqz̄ annos cen tum r̄ septuaginta deos sine simulacro coluisse. Quod si adhuc inq̄t mansisset: casti us dii obseruaretur. Luius sententia sue testez̄ adhibet inter cetera etiam gentē iu deam: nec dubitat eū locum ita cōcludere: vt dicat: qui p̄ mi simulacra deoz̄um popu lis posuerunt eos ciuitatib⁹ suis et metum dempsisse et errorem addidisse: prudē ter existimans deos facile posse in simulacrorum stoliditate contemni. Quod ve ro non ait errorem tradiderunt sed addiderūt: iam vti qz̄ fuisse etiam sine simula cris intelligi vult errorem. Quapropter cum solos di cit animaduertisse: quid eēt

dicie sue vi abstractas r̄ passim abeuntibus p̄ostu ritas. Similiter et apud romanos valde erant clau sa mysteria deoz̄um. Nam refert valerius libro p̄mo. capitulo primo. qz̄ Tarquinius rex romano rum Marcum duumitrum cullio insitum tanquoz̄ parricidam in mari p̄iici iussit. eo qz̄ librum sue cu stodie commissum in quo continebantur secreta sa crozum ciuiliū petronio sabino transcribendum de disse. Et dicit Valerius qz̄ iustissime hoc factum est quia pari vindicta parentum ac deoz̄um violatio ex pianda est.

se raceret. vt ba bel infra li. xvij capitulo. v. et sic dicit beatus au gustin⁹ infra li. xvij. ca. ij. capu tali crimine ap̄d egyptios r̄ fue bat quicunqz̄ istū dem filiaz̄ in acbi hominem fuisse dicebat. Et hoc etiā demones ip si modis varijs procurabant. vñ de narrat macro bius super som nium scipionis. de numenio p̄bi losopho q̄ erat occultorum curi osius persecuta tor. qz̄ cum eleusi na sacra. id est sa cra oppidi eleusi ni interpretado vulgass̄. que fu erunt sacra ceteris r̄ proserpine de hoc postmodū i somnis acriter correptus est. nā de eleusine ap̄ parauerunt sibi i somno in habitu meretricio. r̄ an te apertum lupa nar stantes. Eū qz̄ admiraretur. quia hoc non vū debatur content ens numinib⁹. r̄ causam quereret responderunt si bi de irate. se ab ip̄o habitu pu

Liber

Exod. 17. Inimicos fluctibus in se redeuntibus obruit. Nec consecrauerunt aliquam de az mannam quam de celo manna sumpserunt: nec quando sistentibus aqua percussa petra profudit nymphas lymphasque coluerunt. Sine infans facris martis et bellone bella gesserunt: et sine victoria quidem non vicerunt: non eam tamen deam sed dei sui munus habuerunt. Sine segetia segetes: sine bobona boues: mella sine mellona: poma sine pomona. Et prozsus omnia pro quibus tante falsoz deozum turbe romani supplicandum putauerunt: ab vno vero deo multo felicitius acceperunt. Et si non in eum peccassent impia curiositate: tanquam magicis artibus seducti ad alienos deos: et ad idola defluendo: et postremo christum occidendo: in eodem regno et si non spatiosiore tamen felicioze mansissent. Et nunc quod per omnes fere terras gentesque dispersi sunt: illius vnius veri dei prouidentia est: ut quod deozum falsozum vltimisque simulacra are lucitempla euertuntur: et sacrificia prohibentur: de codicibus eozum probetur: quemadmodum hoc fuerit tanto ante prophetatum: ne forte cum legeretur in nostris a nobis putaretur esse confictum. Nam quod sequitur in volumine sequenti videndum est: et hic dandus huius prolixitatis modus.

Explicitus est liber quartus.

Incipiunt capitula libri quinti.

- i. **L**ausam romani imperij omnique regnorum nec fortuitam esse nec in stellarum positione consistere.
- ii. **D**e geminorum simili dissimilisque ualitudine.
- iii. **D**e augmento quod ex rota figuli nigidius mathematicus assumpsit in questione geminorum.
- iiii. **D**e esau et iacob geminis multum inter se morum et actionum qualitate disparibus.
- v. **Q**uibus modis conuincantur mathematici vanam scientiam profiteri.
- vi. **D**e geminis disparis sexus.
- vii. **D**e electione diei quo vxor ducitur: quoue in agro aliquid plantatur aut feritur.
- viii. **D**e his qui non astrozum positionem: sed connexionem causarum ex dei uoluntate pendentem fati nomine appellant.

- ix. **D**e presentia dei et libera hominis uoluntate contra ciceronis definitionem.
- x. **A**n uoluntatibus hominum aliqua dominet necessitas.
- xi. **D**e uniuersali prouidentia dei cui legibus omnia continentur.
- xii. **Q**uibus moribus antiqui romani meruerunt ut deus uerus quamuis non eum colerent eozum augetet imperium.
- xiii. **D**e amore laudis qui cum sit uicium: ob hoc uirtus putatur: quia per ipsa uicia maiora cohibent.
- xiiii. **D**e refecando amore laudis humane: quoniam iustozum gloria omnis in deo sit.
- xv. **D**e mercede temporali quam deus reddidit bonis moribus romanorum.
- xvi. **D**e mercede scilicet ciuili ciuitatis eterne quibus utilia sunt romanorum exempla uirtutum.
- xvii. **Q**uo fructu romani bella gesserint et quantum his quos uicere contulerint.
- xviii. **Q**uod aliena iactantia debeant esse christiani si aliquid fecerint pro dilectione eterne patrie: cum tanta romani gesserint pro humana gloria et ciuitate terrena.
- xix. **Q**uomodo inter se differant cupiditas glorie et cupiditas dominationis.
- xx. **T**am turpiter seruire uirtutes humane glorie quam corporis uoluptati.
- xxi. **R**omanum regnum a deo uero esse dispositum a quo est omnis potestas et cuius prouidentia reguntur uniuersa.
- xxii. **T**empora exitusque belloz ex dei pendere iudicio.
- xxiii. **D**e bello in quo rhadagaisus gothorum demonum cultor uino die cum ingentibus copijs suis uictus est.
- xxiiii. **Q**ue sit christianoz imperatozum et que uera felicitas.
- xxv. **D**e prosperitatibus quas constantino imperatozi christiano deus contulit.
- xxvi. **D**e fide et pietate theodosij augusti.
- xxvii. **C**ontra inuidos inuectio augustini que scripserunt contra editos iam libros.

Incipit liber quintus.
Capitulum. i.